

Rapport 2018:4

Intervjuer med
judiska, romska,
samiska, sverigefinska
och tornedalska
gymnasieungdomar om
högskolestudier

Vad kan den svenska högskolan göra för ungdomar från Sveriges nationella minoriteter?

Universitets- och
högskolerådet

www.uhr.se

Vad kan den svenska högskolan göra för ungdomar från Sveriges nationella minoriteter?

Intervjuer med judiska, romska, samiska, sverigefinska och tornedalska gymnasieungdomar om högskolestudier

Universitets- och
högskolerådet

Vad kan den svenska högskolan göra för ungdomar från Sveriges nationella minoriteter?

Intervjuer med judiska, romska, samiska, sverigefinska och tornedalska gymnasieungdomar om högskolestudier

UHR:s rapportserie 2018:4, Universitets- och högskolerådet, april 2018

Kontaktperson: Peter Barck-Holst

ISBN 978-91-7561-051-1

För mer information om myndigheten och våra publikationer, se **www.uhr.se**.

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	6
Summary	9
Inledning	12
Fokusgrupper med judiska gymnasieungdomar	15
Fokusgrupper med romska gymnasieungdomar	21
Fokusgruppen med samiska gymnasieungdomar	29
Fokusgruppen med sverigefinska gymnasieungdomar	34
Fokusgrupper med tornedalska gymnasieungdomar	39
Rekommendationer och förslag	45
Referenser	51
Bilaga 1: Intervjuguide	53
Bilaga 2: Sammanfattning på jiddisch	55
Bilaga 3: Sammanfattning på romani arli	58
Bilaga 4: Sammanfattning på romani kalderas	61
Bilaga 5: Sammanfattning på romani lovara	64
Bilaga 6: Sammanfattning på nordsamiska	67
Bilaga 7: Sammanfattning på sydsamiska	70
Bilaga 8: Sammanfattning på finska	73
Bilaga 9: Sammanfattning på meänkieli	76

Förord

Denna rapport är en del av Universitets- och högskolerådets (UHR:s) minoritetspolitiska uppdrag att följa upp, analysera och redovisa sina internt och externt inriktade insatser utifrån minoritetspolitikens mål, i enlighet med vad som framförs i propositionen *Från erkännande till egenmakt* (Prop. 2008/09:158). Sedan 2015 publicerar UHR varje år en statistikrapport som redovisar högskolans utbud av kurser och program i nationella minoriteters språk och kultur, samt lärarutbildningar med inriktning mot nationella minoritetsspråk, senast *Nationella minoritetsutbildningar 2014–2016* (UHR 2017). Utifrån denna återkommande rapportering har ett behov växt fram av att veta mer om hur gymnasieungdomar från nationella minoriteter ser på högre utbildning i Sverige, både vad det gäller högskolans utbud för nationella minoriteter, samt hur de upplever högskolan i stort utifrån sitt perspektiv som tillhörande nationella minoriteter. UHR:s rapport *Kan excellens uppnås i homogena studentgrupper?* (2016) visade även på en brist på aktiviteter från högskolans sida riktade mot ungdomar från Sveriges nationella minoriteter, och att mer kunskap om deras behov behövs. I en serie fokusgruppsintervjuer har UHR därför undersökt hur gymnasieungdomar från Sveriges nationella minoriteter ser på den svenska högskolan. Syftet är att göra en första sondering av vilka första aktiviteter som universitet och högskolor skulle kunna vidta för att bidra till minoritetspolitikens mål att säkra nationella minoriteters kulturer och språk, samt stärka deras egenmakt och sociala inflytande.

I UHR:s projektgrupp ingick utredarna Peter Barck-Holst (projektledare), Annika Ghafoori (sakkunnig), Carina Hellgren och Aleksandra Sjöstrand, samt kommunikator Eva Holmestig. UHR:s utredare Mattias Wickberg bidrog även med att beställa kompletterande statistik om högskoleprovet.

Projektgruppen vill tacka alla de organisationer som representerar nationella minoriteter och som lämnade synpunkter på ett första utkast av rapporten: É Romani Glinda, Internationella rom och resande kvinnoforum, Roma Institutet, Sametinget, Samernas utbildningscentrum, Svenska Jiddischförbundet, Sverige-Finländarnas delegation, Sverigefinska Riksförbundet, Sverigefinska Ungdomsförbundet och Svenska Tornedalingars Riksförbund.

Projektgruppen vill tacka Jacob Adamowicz från Sveriges förenade studentkårer, som lämnat synpunkter på det första utkastet av rapporten.

Projektgruppen vill slutligen rikta ett särskilt tack till de ungdomar från Sveriges fem nationella minoriteter som delade med sig av sina erfarenheter och sin syn på högre utbildning i Sverige.

Sammanfattning

Brist på studie- och yrkesvägledning i grund- och gymnasieskola med kunskap om nationella minoriteter beskrivs, samt på aktiviteter från högskolans sida

I intervjuerna beskrivs genomgående brist på studie- och yrkesvägledning i grundskola/gymnasium med kunskap om nationella minoriteters behov samt om högskolans utbud av kurser och program i nationella minoriteters språk och kultur, samt lärarutbildningar med inriktning mot nationella minoritetsspråk. Information om internationell mobilitet i relation till minoriteterna saknades helt. Inga grupper beskriver att universitet och högskolor genomfört några aktiviteter specifikt för nationella minoriteter, vare sig under grundskolan eller gymnasiet.

Brist på professionell språkutbildning i grundskola och gymnasium beskrivs

I intervjuerna beskrivs bristen på lärare i grundskolan och gymnasiet i flera fall ha lett till en deprofessionalisering av hur minoritetsspråken lärts ut. Överlag beskriver ungdomarna att språken är viktiga för identiteten och att de kan dem på en adekvat nivå i vardagssammanhang, men det var inte självklart att läsa språken på högskolenivå, eller planera för att använda språken i yrkesroller, sannolikt eftersom utbud saknas. Ungdomarna lyfte flera möjliga lösningar på lärarbristerna i minoritetsspråk, som kortare lärarutbildningar, och minoritetsspråk som valbar fördjupning inom lärarutbildning. Romska ungdomar tror att fler romer kan vilja bli lärare om information om det sprids.

Erfarenheter av tidigare diskriminering beskrivs försvåra öppenhet i högskolan

I intervjuerna svarade alla minoriteter i varierande grad att de inte skulle uppleva det som problemfritt att vara öppna med sin identitet på högskolan, utifrån deras erfarenheter av okunskap, fördomar och diskriminering i grundskola och gymnasium, trakasserier på offentliga platser samt attityder i samhället i stort. Särskilt judiska och romska ungdomar beskrev avskräckande erfarenheter. Riskerna i högskolan ansågs kunna variera, alltifrån okunskap och fördomar om gruppen från andra studenter och lärare till diskriminering i form av lägre betyg, kränkande undervisning och mer fysiska hotbilder.

Judiska gymnasieungdomar beskriver antisemitism och kultur som centralt

Antisemitism beskrivs ha varit ett ständigt hot under ungdomarnas uppväxt, ett tillstånd av ständig beredskap som överförts till framtida högskolestudier. Utöver ett tydligt ställningstagande mot antisemitism från högskolans

sida efterfrågas rutiner för att kunna kombinera judisk religion och kultur med högre studier.

Romska gymnasieungdomar beskriver antiziganism och arbete som centralt

Flera romska ungdomar beskrev att lärare och studie- och yrkesvägledare i grundskola och gymnasium dömt ut romer på förhand, vilket gjort dem beroende av enskilda vuxnas engagemang i deras studier. Öppen antiziganism från lärare och elever beskrivs ha påverkat synen på utbildningssystemet negativt, inklusive högskolan. Antiziganism beskrivs av flera som en oundviklig del av vardagen. Att högskoleutbildade romer diskriminerats på arbetsmarknaden beskrivs ha lett till ambivalens för högre utbildning, eftersom att få ett arbete beskrivs som centralt. Könroller i vissa familjer beskrivs kunna påverka övergång till högre studier. Ungdomarna efterlyser mer omfattande och mer praktiskt och ekonomiskt inriktad studie- och yrkesvägledning, samt särskild information om distansutbildning för de romer som ser högskolan som ett mycket stort steg.

Samiska ungdomar beskriver Sápmi, samiska och renskötsel som centralt

De samiska ungdomarna beskriver ett komplext förhållande mellan högre studier, Sápmi och renskötselns kulturbärande betydelse. Sápmi beskrivs som ett omstritt territorium. Att flytta till annan ort för att studera kan därför upplevas som att svika Sápmi och den samiska gruppen, särskilt om det inte går att delta i renskötseln under vissa symboliskt och praktiskt viktiga perioder. Distansstudier beskrivs som viktigt för att lösa detta, samt för att samer i och utanför Sápmi ska kunna bidra till språkets revitalisering. Information om distansstudier och rutiner för att studera vid högskolan och samtidigt kunna delta i renskötseln önskas.

Sverigefinska ungdomar beskriver Finland och finska som centralt

De sverigefinska ungdomarna beskriver den finska skolan och den finska högskolan som ett föredöme för Sverige. De efterfrågar att kunskap om Finland, ur fler aspekter, integreras mer i svenska högskoleutbildningar i stort, samt kurser i finska för att öka sin attraktivitet på den svenska arbetsmarknaden.

Tornedalska ungdomar beskriver traditioner och social bakgrund som centralt

Att vara tornedaling beskrivs som starkt förknippat med Tornedalen och meänkieli, men Tornedalen ses inte som hotat om tornedalingar flyttar iväg för att studera. Snarare beskrivs social bakgrund samt tornedalska traditioner, som att börja arbeta tidigt och göra rätt för sig, samt i viss mån könroller, kunna påverka synen på högre studier. Distansstudier beskrivs som ett sätt för tornedalingar, särskilt de från studieovana hem, att riskfritt närma sig högre studier.

UHR rekommenderar svenska universitet och högskolor att ha en minoritetspolitisk strategi och lämnar förslag på vad som kan ingå;

- Rutiner för att nationella minoritetsstudenter kan kombinera studier och kultur
- Information om nationella minoriteter vid besök i grund- och gymnasieskola
- Aktiviteter specifikt för nationella minoriteter i grund- och gymnasieskola
- Studieinformation, samt specifik information, på nationella minoritetsspråk
- Behörighetsgivande högskolepedagogisk utbildning om nationella minoriteter
- Information om möjligheten att bilda ideella studentföreningar
- Faddrar för nya studenter från nationella minoriteter från den egna gruppen
- Proaktivt ställningstagande mot diskriminering av nationella minoriteter
- Kreativ reflektion kring det egna utbildningsutbudets roll i minoritetspolitiken

Summary

A lack of study and careers guidance familiar with national minorities is described at compulsory schools and upper secondary schools, and in activities conducted by higher education institutions (HEIs).

The interviews describe a comprehensive lack of in-school study and careers guidance that is familiar with the needs of national minorities, as well as a lack of courses and programmes in higher education in the national minorities' languages and cultures, and a lack of teacher education specialising in national minority languages. Information about international mobility in relation to these minorities was entirely missing. No groups describe any HEIs conducting any activities specifically for national minorities, neither in compulsory school nor upper secondary school.

Lack of professional language education in compulsory and upper secondary school

The interviews describe how, in several cases, the lack of teachers in compulsory and upper secondary schools has resulted in a de-professionalisation of the way minority languages are taught. In general, the young people described how language is important to their identity and how their knowledge is at an adequate level for everyday contexts, but that it was not easy to study their languages in higher education, or to plan to use the languages in professional roles, probably because a lack of available courses and programmes. They brought up several potential solutions to the lack of teachers in minority languages, such as shorter teacher education, and minority languages as an optional specialisation in other teacher education programmes. Young Roma people believe that more Roma may want to be teachers if information about this is more widely available.

Experiences of previous discrimination described as a barrier to openness in higher education

In the interviews, all the minorities responded – to varying degrees – that they would not find openness about their identities problem-free in higher education, based on their experiences of ignorance, prejudice and discrimination in compulsory and upper secondary school, harassment in public places and societal attitudes in general. In particular, young Jewish and Roma people described off-putting experiences. The risks in higher education were regarded as varying; everything from ignorance and prejudice about the group from other students and lecturers, to discrimination in the form of lower grades, offensive teaching and more physical threats.

Jewish pupils at upper secondary school describe antisemitism and culture as central

Antisemitism is described as a constant threat during the young people's upbringing, a state of continual preparedness that is transferred to future studies in higher education. In addition to a clear stand against antisemitism by the HEI, there is a demand for routines that allow the combination of the Jewish religion and culture with higher education.

Roma pupils at upper-secondary school describe antigypsyism and work as central

Numerous young Roma people described how teachers and study and careers counsellors at compulsory and upper secondary schools had pre-conceived ideas about the Roma, which made them dependent on individual adults during their studies. Open antigypsyism from teachers and pupils is described as having a negative effect on their view of the educational system, including higher education. Many described antigypsyism as an unavoidable part of everyday life. Discrimination of Roma with higher education on the labour market is described as leading to ambivalence about higher education, because finding work is described as vital. Gender roles in some families are described as influencing participation in higher education. The young people want more extensive and more practical and financially focused study and careers guidance, as well as specific information about distance education for those Roma who see higher education as a major step.

Young Sami people describe Sápmi, the Sami language and reindeer husbandry as central

Young Sami people describe a complex relationship between higher education, Sápmi and the cultural importance of reindeer husbandry. Sápmi is described as a controversial territory. Moving to another place to study can be experienced as betraying Sápmi and the Sami group, particularly if it is not possible to participate in reindeer husbandry at particularly symbolic and practically important periods. Distance education is described as important in solving this, and for Sami inside and outside Sápmi to be able to contribute to the language's revitalisation. Information about distance education and routines for studying in higher education while also participating in reindeer husbandry are desirable.

Young Swedish-Finnish people describe Finland and Finnish as central

Young Swedish-Finnish people describe Finnish schools and Finnish higher education as a good example for Sweden. They want knowledge about Finland, from several perspectives, to be more integrated in Swedish higher education in general, and for courses in Finnish to increase their attractiveness on the Swedish labour market.

Young Tornedalian people describe traditions and social background as central

Being Tornedalian is described as strongly associated with Tornedalen and the Meänkieli language, but Tornedalen is not regarded as threatened if Tornedalians move away to study. Instead, social background and Tornedalian traditions, such as starting work at a young age, earning your own way and, to some extent, gender roles, are described as having an influence on views on higher education. Distance education is described as one way for Tornedalians, particularly those from educationally disadvantaged backgrounds, to make a risk-free approach to higher education.

UHR recommends that Swedish HEIs have a strategy for minority policies and has proposals for suggested content:

- Routines so students from the national minorities can combine studying with their culture
- Information about national minorities when visiting compulsory and upper secondary schools
- Specific activities for national minorities in compulsory and upper secondary schools
- Study information, and specific information, in national minority languages
- Access programmes in teaching and learning in higher education about national minorities
- Information about the opportunity to form non-profit student associations
- Mentors for new students from national minorities from their own group
- A proactive approach to combat the discrimination of national minorities
- Creative reflection on the role of the HEI's offered courses and programmes in minority policies

Inledning

Utgångspunkten för denna rapport är att det saknas kunskap om hur gymnasieungdomar från Sveriges fem nationella minoriteter ser på högskolestudier i Sverige. En genomgång av befintlig forskning om nationella minoriteter i Sverige visar att forskning och rapporter fokuserar på grundskolan. Detta är den första undersökning som fokuserar på den svenska högskolan från gymnasieungdomars perspektiv, och inkluderar samtliga nationella minoriteter. Syftet är att få en första bild av vilka hinder och möjligheter som finns i arbetet med att främja högskolestudier för nationella minoriteter i den svenska högskolan. Bakgrunden till detta är UHR:s rapport *Kan excellens uppnås i homogena studentgrupper?* (2016) som visar att högskolan till stor del inte har aktiviteter riktade specifikt mot grupperna, eller en klar bild av hur grupperna upplever att studera vid högskolan, och därför behöver kunskapsstöd.

På grund av bristen på statistik om nationella minoriteter går det inte att säga att nationella minoriteter är vare sig under- eller överrepresenterade i utbildningssystemet. Det är däremot känt att högskolan behöver utöka sitt utbildningsutbud för att bidra till att barn från nationella minoriteter får möjlighet att genom hela utbildningssystemet utbilda sig i minoriteternas språk, historia och kultur, vilket UHR:s rapport, *Nationella minoritetsutbildningar 2014–2016* (2017) visar. Gymnasieungdomar är i sammanhanget särskilt viktiga, eftersom de inte bara står på gränsen mellan barn och vuxen, utan för att de ofta artikulerar både tidigare generationers synsätt och den egna generationens i sina resonemang om möjligheter i nuet och framtiden. Minoritetsungdomarna har växt upp i det system som hittills funnits, och har formats av det bemötande samhället hittills har gett nationella minoriteter.

Metod

Den kvalitativa metod som använts, fokusgrupper, är lämplig att använda när det gäller att ta fram kunskap som rör identitet (Hylander 1998). För fokusgrupper gäller generellt att ju fler grupper som ger sina perspektiv på samma frågeställning, desto större möjlighet att dra slutsatser. Under våren 2017 rekryterade UHR därför så många grupper av gymnasieungdomar som möjligt med hjälp av organisationer som representerar nationella minoriteters intressen, samt Skolverkets kontakter med modersmåls lärare. UHR eftersträvade geografisk spridning, eftersom lokala förutsättningar kan påverka upplevelsen av högskolan. Eftersom ungdomarna garanterats anonymitet redovisas inte specifika orter, namn eller ålder på deltagarna. Alla grupper som anmälde intresse under den begränsade period som stod till buds för datainsamling intervjuades.

Sammanlagt nio grupper med ungdomar som själva identifierade sig som tillhörande en nationell minoritet intervjuades. Två grupper med totalt 10 judiska gymnasieungdomar intervjuades, (sju unga kvinnor, tre unga män).

Tre grupper med totalt 11 romska gymnasieungdomar intervjuades (åtta unga kvinnor, tre unga män). En grupp med sex samiska gymnasieungdomar intervjuades (fem unga kvinnor och en ung man). En grupp med fem sverigefinska ungdomar intervjuades (fyra unga kvinnor och en ung man). Två grupper med totalt sex tornedalska ungdomar intervjuades (en ung kvinna och fem unga män). Det var fler unga kvinnor än unga män i de flesta grupperna, förutom bland tornedalingarna, där förhållandet var det omvända. Det generella intrycket var dock att både unga män och unga kvinnor är relativt medvetna om eventuella stereotypiska könsroller och könsbundna studieval inom den egna minoriteten.

Intervjufrågor

Frågorna som grupperna fick diskutera togs fram utifrån områden som i forskning och offentliga rapporter identifierats som viktiga för nationella minoriteter, samt lyfts i de myndighetsöverskridande samråd UHR regelbundet har med representanter för Sveriges nationella minoriteter. Frågorna täcker även aspekter som anses vara av betydelse för breddad rekrytering som social bakgrund, studie- och yrkesvägledning, social påverkan, könsbundna studieval och diskriminering. Frågor ställdes även om värdet av riktade stödåtgärder som speciella kurser, studentfaddrar från den egna minoriteten och studentföreningar för den egna minoriteten. Dessa stödåtgärder är inspirerade av stödåtgärder som hjälpt amerikanska urinnevånare att ta steget in i högskolan och även ökat genomströmning, som anpassat kursutbud, egna föreningar och lokaler där kulturbärande aktiviteter kunnat utövas och social identitet stärkas (Mosley-Howard, Susan m.fl 2016). Frågorna ställdes för att ta reda på i vilken mån internationella strategier kan föras över till svenska förhållanden, och om värdet av det i så fall skiljer sig mellan minoriteterna.

Analysmetod

Resultaten bearbetades med innehållsanalys, en metod för textanalys där intervju svar bearbetas stegvis för att få fram centrala betydelser (Graneheim och Lundman 2003). Bearbetningen gjordes med hjälp av det kvalitativa analysverktyget Nvivo 11 Pro. Analysen försöker skilja generiska behov i relation till högre studier som är viktiga för alla gymnasieungdomar, från behov de nationella minoriteterna kan ha gemensamt, samt från möjliga grupp-specifika behov. Analysen väger också in att föräldrars utbildningsbakgrund (UKÄ 2017b) och kön (UHR 2016) generellt fortfarande påverkar ungdomars val till högre utbildning i Sverige idag. Intervjuerna har även analyserats i relation till tidigare studier och forskning, samt de samråd UHR regelbundet deltar i med nationella minoritetsorganisationer. För att skilja generiska behov och föreställningar hos ungdomar från det som kan sägas vara specifikt för varje nationell minoritet har bara det som ungdomarna själva verkligen upplevt som specifikt för sin grupp lyfts fram. Ju färre grupper som representerat en minoritet desto mer restriktivt har slutsatser dragits, och bara slutsatser som haft mycket starkt stöd i gruppernas utsagor, eller tidigare etablerad kunskap, har lyfts fram. Till exempel har resultaten för sverigefinska

ungdomar och samiska ungdomar tolkas mer restriktivt eftersom bara en fokusgrupp intervjuades för varje grupp. Det kan alltså finnas fler perspektiv från ungdomar, och aktiviteter som skulle kunna gagna ungdomar från nationella minoriteter, än de som framförs här.

Samråd med de nationella minoriteterna

Tillsammans med andra myndigheter inom utbildningsväsendet, deltar UHR i årliga samråd med organisationer som representerar de fem nationella minoriteterna. Metodforskning antyder att studier om nationella minoriteter bör genomföras utifrån så mycket kunskap om gruppernas historia och kultur som möjligt, men med medvetenhet om att intervjuarens perspektiv är externt och alltid mer begränsat än den nationella minoritetens egen kunskap om sig själv (Wallengren och Mellgren 2015a). Vid samråden 2017 presenterade UHR därför fokusgruppsprojektet vid samråden och fick värdefulla synpunkter. UHR frågade även om organisationerna var intresserade av att kommentera resultat och slutsatser. När ett första utkast av denna rapport tagits fram skickades det därför ut till samtliga organisationer som deltar i samråden. Flera värdefulla synpunkter på utkastet har inkommit, som gav ett fördjupande och förtydligande perspektiv. UHR ansvarar dock i sin helhet för både rapportens innehåll och dess slutsatser. Synpunkter som lämnats på ytterligare åtgärdsförslag som berör grundskola och gymnasium har inte inkluderats, eftersom grund- och gymnasieskolan faller utanför UHR:s uppdrag. Däremot kan sådana förslag ligga till grund för framtida myndighets-samverkan. Det har varit viktigt för UHR att undvika missrepresentation av de nationella minoriteternas nusituation och historia.

UHR vill tacka följande organisationer för sina synpunkter:

- É Romani Glinda
- Internationella rom och resande kvinnoforum
- Roma Institutet
- Sametinget
- Samernas utbildningscentrum
- Svenska Jiddischförbundet
- Sverige-Finländarnas delegation
- Sverigefinska Riksförbundet
- Sverigefinska Ungdomsförbundet
- Svenska Tornedalingars Riksförbund

Fokusgrupper med judiska gymnasieungdomar

Ungdomarna i de två intervjuade grupperna kom överlag från studievana hem, samt läste högskoleförberedande gymnasieprogram. De flesta av ungdomarna beskrev att de har gått i grund- och gymnasieskolor där både lärare och elever är högskoleinriktade, skolor med så kallad 'pluggkultur' (Wikstrand och Lindberg 2015). Ungdomarnas förkunskap om högskolan verkade generellt god.

Högskolestudier beskrivs som en självklarhet

Grupperna beskriver att högskolestudier är en självklarhet för de flesta judiska ungdomar i Sverige, till skillnad från i Israel, där övergång till högskolan mer ansågs baseras på social och migratorisk bakgrund. Ungdomarna upplever att högskolestudier har blivit en självklarhet för judar i Sverige och Europa eftersom utbildning är en överlevnadsstrategi i den judiska gruppen, att kunskap kommit att betraktas som en tillgång som kan tas med vid behov av flykt till ett annat land på grund av antisemitism. Denna föreställning har stöd i den historia av antisemitism som finns i Sverige, som speglar andra europeiska länders, med långtgående juridiska restriktioner för judar avseende medborgarskap, boendeort och näringsidkande (Catomeris 2004). Flera ungdomar beskriver att de under grundskolan, och särskilt på gymnasiet, har fått besöka högskolor och universitet, eller att deras skolor fått besök av universitet och högskolor. Dessa kontakter beskrivs ha allmänt högskolemotiverande effekter, samt orienterande effekter inom högskoleutbudet. De bekräftade också en redan etablerad föreställning om högskolestudier som självklart. Det enda alternativ till högskolestudier som beskrivs som acceptabelt är att göra karriär som företagare, då affärsframgångar var jämförbart med högre studier. Ungdomarna härledde detta till en upplevd prestationskultur i den judiska gruppen, där sabbatsår efter gymnasiet främst är accepterat om detta ägnades åt förkovrande eller judiska aktiviteter, som att tillbringa ett år på kibbutz. I linje med detta beskriver ungdomarna att deras judiska vänner inte skulle ha några åsikter alls om de väljer att läsa vidare på högskolan, eftersom det är så förväntat. Däremot skulle ett mer ovanligt eller osäkert val av högre studier, som konstnärliga utbildningar, kunna väcka ambivalenta reaktioner. Som kontrast lyfte ungdomarna Israel och USA, där ungdomarna uppfattar att den större mängden judar och judiska gemenskaper leder till större valmöjligheter för individen i relation till högre studier.

Sociala nätverk informerar om högre studier, motiverar och beskriver hur social trygghet kan skapas

Ungdomarna beskriver att de har fått information om högskolan från föräldrar, äldre syskon och vänner. Föräldrar har framhållit vikten både av bildning och utbildning, samt delgivit ungdomarna egna positiva och negativa

erfarenheter för att deras barn ska dra nytta av dessa erfarenheter när de valde var, vad och hur de ska studera. Syskon som studerat på högskolan har förmedlat erfarenheter av en stark judisk studentgemenskap, vilket gör att högskolan upplevs som tryggare. I princip känner ungdomarna inga närstående som inte studerat på högskolan, eller som inte förr eller senare planerar att göra det.

Ingen särskild studie- och yrkesvägledning för judiska ungdomar efterfrågas, föräldrar kompenserar brister

Ingen av grupperna uttrycker att judiska ungdomar har behov av någon särskild form av studie- och yrkesvägledning. De beskriver visserligen erfarenheter av studie- och yrkesvägledning av skiftande kvalitet, men de flesta har, utifrån sina föräldrars utbildningsbakgrund, förmåga att se brister i vägledning och kompensera för dem genom att aktivt söka information på egen hand. Det föreföll också ofta ha varit föräldrarnas bakgrund som i hög grad kompenserat för detta. Att elever från studievana hem generellt har fördelar genom hela utbildningskedjan visas också i Universitets- och högskolerådet rapport *Utbildning går i arv* (UHR 2017). Kompensatorisk studievägledning hemifrån kan vara en sådan fördel, men den kan inte förstås som specifik för den judiska gruppen.

Högskoleprovet ses som en alternativ antagningsväg eller som en personlig utmaning

Ungdomarnas föreställningar om högskoleprovet varierar, från att högskoleprovet är en trygghetsskapande alternativ väg till högskolan som kan göra det möjligt att komma in på önskad utbildning, till att högskoleprovet är ett kunskapstest, ett tävlingsmoment som sågs som en personlig utmaning. Synen på högskoleprovet som alternativ tillträdesväg till högskolan är dock vanlig bland ungdomar i Sverige, och även synen på provet som en utmaning¹, varför det inte går att se dessa föreställningar som specifika för den judiska gruppen.

Utbildningar som ansågs ha hög status på arbetsmarknaden beskrivs som mest populära

Båda grupperna beskriver att en viktig aspekt med högre utbildning för judiska ungdomar är hur utbildningar relaterar till arbetsmarknadens efterfrågan, vilket gör till exempel läkarutbildningen mer attraktiv än ekonomutbildningen, på grund av den goda arbetsmarknaden för läkare. Ungdomarna nämnde även entydigt läkare som den populäraste utbildningen för judiska ungdomar, samt att läsa på andra utbildningar som de uppfattar har hög status på arbetsmarknaden, som till exempel utbildningar till ingenjör och jurist. Yrkesutbildningar upplevdes ha lägre status, samt konstnärliga utbildningar, om inte de konstnärliga utbildningarna ges vid ett universitet eller en högskola med hög status.

1 Eklöf, H., Lindberg, J., & Lyrén, P.-E. (2013). [Högskoleprovsenkät hösten 2013]. Opublicerad rådata.

Ungdomarna är beredda att flytta för att studera, och studielån ses som odramatiskt

Att lärosätet ligger nära hemmet beskrivs inte som prioriterat för judiska ungdomar, däremot möjligtvis för föräldrar. Ungdomarna beskriver att de i hög grad är beredda att flytta för att utbilda sig, vilket de hänförde till den judiska gruppens historia av migration. Att ta studielån betraktas inte som en risk av ungdomarna, eftersom utbildning ses som en värdefull tillgång. Ungdomar från studievana hem är dock i allmänhet mer benägna att flytta och ta studielån för att studera vid universitet och högskolor (Beach och Puaca 2014). Judiska föräldrar beskrivs finansiera högre utbildning för sina barn i den utsträckning de kan, utifrån det höga värde utbildning tillmättes.

Störst intresse för campusstudier

Distansstudier ses mer som en möjlighet till att läsa parallellt med campusstudier än som ett förstahandsalternativ, vilket hänfördes till att social gemenskap prioriterades inom den judiska gruppen, och att distansutbildning upplevdes ha lägre status än campusutbildningar. Distansstudier ansågs, liksom campusstudier, behöva ta hänsyn till judiska högtider och judisk religion.

Internationell mobilitet gäller Israel, USA och England

Ungdomarna beskriver att de inom ramen för svensk utbildning inte har fått information om att studera på universitet utomlands, utan att det var något den intresserade själv fått uppsöka. De upplever att det är dyrt, och att det är svårare att komma in på utbildningar med hög status utomlands. Ungdomarna uttrycker överlag ändå en stor öppenhet för att studera utomlands. Detta gäller framförallt Israel, England och USA, eftersom det finns stora judiska grupper där. Framförallt Israel ses som ett möjligt alternativ, för att undvika antisemitism.

Könsbundna studieval ses inte som ett problem

Ungdomarna upplever entydigt inte att det finns någon skillnad mellan judiska ungdomar baserad på kön, vare sig i termer av hur vanligt det är att börja läsa vid högskolan, eller vad ungdomar väljer att läsa vid högskolan.

Hebreiska ses som ett mer levande språk än jiddisch

Ungdomarna är i första hand intresserade av utbildningar som lär ut hebreiska snarare än jiddisch, eftersom det betraktas som ett levande språk bland judar i Sverige, samt relaterar till Israel. Det fanns en undran kring varför jiddisch blivit officiellt judiskt minoritetsspråk, eftersom jiddisch sågs som ett utdöende språk som främst en mindre grupp äldre judar talade. Den starkaste associationen till jiddisch var dess användning inom klezmermusik och andra konstnärliga yttringar. Utbildningar i hebreiska uttryckte flera ungdomar däremot att de var mer intresserade av. Enligt ungdomarna införskaffades utbildning i hebreiska i nuläget främst i USA eller Israel. En möjlig spänning mellan högskolans utbud i jiddisch och hebreiska diskuteras även

i Universitets- och högskolerådets rapport *Nationella minoritetsutbildningar 2014–2016* (UHR 2017).

Att högskoleutbildningar som till exempel hela program orelaterade till judendom skulle ges på hebreiska eller jiddisch upplevdes som meningslöst. Det fanns en uppfattning om att ingen är intresserad av sådana utbildningar, samt att det står i motsats till att ha en svensk identitet. Däremot efterfrågas fler utbildningar med koppling till judendom, samt utbildningar till rabbi, då ungdomarna beskriver att svenska rabbiner i nuläget främst utbildas i USA eller Israel.

Läraryrket i judiska språk anses ha flera möjliga orsaker

Vad gäller bristen på lärare inom jiddisch och hebreiska beskrivs som ett möjligt problem att judiska ungdomar kan uppleva att de inte kan språken tillräckligt för att själva bli lärare. En annan försvårande faktor som beskrivs är bristen av professionalisering av hemspråksundervisning, som i ungdomarnas erfarenhet ofta lärs ut av israeler som nyligen kommit till Sverige och inte var lärare, eller av judiska pensionärer. Läraryrket i sig beskrivs som respekterat inom den judiska gruppen, men att vara lärare i jiddisch eller hebreiska ansågs inte ha hög status, om inte lärarutbildningen genomförts utomlands. Lön lyftes som en möjlig motiverande faktor för läraryrket av mer generiskt slag, snarare än som viktigt för just judiska ungdomar.

Erfarenheter av antisemitism på andra samhällsområden påverkar synen på risken för antisemitism i högskolan

Ungdomarna beskriver att de har lärt sig att vara väldigt försiktiga med att vara öppna med sin judiska identitet utifrån en rad olika erfarenheter. Ungdomarna beskriver en uppväxt där beväpnade vakter alltid funnits med i judiska sammanhang och vid judiska evenemang. Ungdomarna beskriver att om något händer i konflikten Israel-Palestina höjs beredskapen i Sverige, sociala evenemang ställs in, förskolor stängs och påbud går ut om att vara försiktig med synliga judiska symboler. En koppling mellan ökade antisemitiska kränkningar och incidenter i konflikten Israel-Palestina har tidigare beskrivits i forskning (Wigerfelt och Wigerfelt 2015). I det offentliga rummet är ungdomarna särskilt försiktiga med att ha judiska symboler öppet eftersom det ofta förekommit en negativ attitydförändring hos jämnåriga och vuxna om deras judiska identitet framkom, och att de hade behövt försvara sig mot antisemitiska föreställningar. Forskning har även beskrivit en liknande upplevelse av ett konstant antisemitiskt latent hot i sociala situationer (Wigerfelt och Wigerfelt 2015).

Utöver risken för antisemitism upplever ungdomarna att symboler för religiös judendom även måste döljas eftersom symbolerna kunde väcka en typ av sekulär misstänksamhet, där religiösa personer ses som galna eller okunniga.

Ungdomarna beskriver även upplevelser av diskriminering i olika former i grundskola och gymnasium, alltifrån förlöjligande från andra elever under religionsundervisning, som lärare inte beivrat, till grova skämt om förintelsen. Ungdomarna beskriver erfarenheter från samhällsvetenskapsundervis-

ning där Israels roll i konflikten Israel-Palestina har diskuterats på ett sätt som upplevdes obehagligt och ensidigt, och utan att hänsyn tagits till deras närvaro i klassen. Förintelsen har kopplats av både icke-judiska lärare och icke-judiska elever till konflikten Israel – Palestina genom att Israels agerande jämförts med nazisternas, samt ses som mer moraliskt klandervärdt utifrån att gruppen upplevt förintelsen. Att försöka skriva nyanserat om Israels roll i konflikten i uppsatser upplevs ha lett till sämre betyg, vilket härleddes till att lärare styrs av privata åsikter. Grundskolelärare och gymnasielärare i Sverige uppfattas som vänsterinriktade. Personer som är vänster upplever ungdomarna ofta är kritiska till Israel, omvänt uppfattar de personer med liberala eller konservativa politiska åsikter som mer kritiska till Palestina. Ungdomarna beskriver att de befinner sig i en besvärlig sits mellan dessa två positioner där de avkrävs ställningstagande i, och ges ett ansvar för, konflikten Israel-Palestina så fort deras bakgrund blir känd. De upplever det som att vara jude i Sverige ses som att vara israel, och Sverige i stort uppfattas som Israelkritiskt. Allt detta beskrivs ha lett till en rädsla för att vara öppen med sin identitet i skolan, för att inte få sänkta betyg eller bli socialt utsatt. Det beskrivs ha lett till negativa förväntningar på universitetslärares förmåga att vara neutrala. Ungdomarna beskriver också att de vid universitet och högskolor inte skulle känna sig fria att uttrycka sina åsikter i undervisning som rör Israel – Palestina konflikten, eller uttala sig positivt om Israel. De förväntar sig att i så fall bestraffas betygsmässigt på högskolan. En specifik oro beskrivs inför högre studier inom det konstnärliga fältet eftersom konstnärer förväntas ha starkt vänsterinriktade politiska åsikter. Ungdomarna föreställer sig att risken för diskriminering är mindre på vad de ser som krävande professionsutbildningar på universitet och högskolor med hög status. Läkarlinjen ses till exempel som en trygg utbildning då de upplever att många judar läser den. Att vara öppen i högskolan med judiska symboler som Davidsstjärnan sågs som något mer hanterbart än att bära judiska religiösa symboler som Kippa, som sågs som helt omöjligt. En strategi de beskriver är att studenter döljer sin kippa under en keps.

Ungdomarna efterlyser information om möjligheten att vara jude och student samtidigt, samt rutiner för detta

Ungdomarna beskriver flera områden de tror skulle kunna vara särskilt relevant för universitet och högskolor att informera judiska elever om vid studiebesök, som möjligheten att köpa vegetarisk mat på campus (för att kunna äta kosher), information om högskolans utbud av kurser i judiska språk, samt information om det finns en judisk närvaro i studentpopulationen. Att veta att andra judar studerar på ett universitet eller en högskola upplevs tryggt, och information om detta söker ungdomarna själva upp via sociala nätverk inför val av högskola. Information om högskolans rutiner för judiska studenter som behöver ta ledigt för judiska högtider som Pesach, eller identitetskopplade datum som förintelsens minnesdag, ansågs vara särskilt viktig. I Sverige finns judiska skolor som gör det möjligt för judiska elever att leva i enlighet med judisk tro, där undervisning och prov schemaläggs utifrån judiska högtider. Vid missad undervisning handlar behovet av rutiner inte

bara om att ungdomarna önskar få ledigt, utan om att de efterfrågar en strategi från universitet och högskolor för hur bortfallet i undervisningen kan kompenseras så de inte halkar efter med studierna. Ett återkommande önskemål är att det ska vara möjligt att inte behöva skriva tentor under judiska högtider.

Judiska faddrar upplevs som positivt, studentföreningar anses kunna väcka antisemitism

Att få tillgång till judiska faddrar beskriver ungdomarna som en positiv, trygghetsskapande funktion. En öppet judisk studentförening vid lärosätet upplevs kunna vara positivt men ansågs också kunna vara riskabelt eftersom ökad synlighet skulle kunna innebära en ökad hotbild. Det finns även farhågor om att judar som öppen grupp skulle kunna komma att betraktas av andra studenter som att de ser sig som förmer än andra, eller att andra studenter skulle uppleva att judar inte vill ha kontakt med andra, vilket är vanliga antisemitiska föreställningar (Catomeris 2004). Farhågor uttrycktes även om att en öppen studentförening kan tolkas som att dess medlemmar i första hand är religiösa judar och att de skulle få hantera fördomar om religiösa judar som okunniga och galna. Att ha en judisk föreningslokal sågs som helt uteslutet av säkerhetsskäl. Ungdomarna beskriver att det vanligtvis istället skedde en informell judisk social organisering på universitet och högskolor och att de öppet judiska föreningar de varit med i, eller var med i, brukade stå under direkt judisk kontroll.

Ungdomarna efterfrågar ett tydligt ställningstagande mot antisemitism från universitet och högskolors sida

Säkerhetsvakter vid högskolan beskrivs som en form av misslyckande om det blir nödvändigt, och upplevdes inte i sig garantera en upplevelse av trygghet. Ett tydligt ställningstagande mot antisemitism är däremot efterfrågat. Ett uttalat förslag från ungdomarna är att högskolors ledningar är tydliga med att vara jude i Sverige inte är samma sak som att vara israel, samt att det perspektivet borde förmedlas till samtliga utbildare inom högskolan och integreras i högskoleutbildningar.

Fokusgrupper med romska gymnasieungdomar

Ungdomarna i de tre intervjuade grupperna kommer överlag från studieovana hem. Ett fåtal läser högskoleförberedande gymnasieprogram, några har tagit studieuppehåll. De flesta har inte gått i högskoleinriktade grund- och gymnasieskola med pluggkultur. Ungdomarnas förkunskap om högskolan varierar mycket kraftigt.

Högskolan upplevs som svår på flera plan

Alla grupper beskriver föreställningen att det är svårt att både komma in, och gå på högskolan. I övrigt varierar förkunskaperna starkt mellan ungdomarna. Några ungdomar säger sig i övrigt helt sakna förkunskaper om högskolan. Andra har främst en diffus upplevelse av att högskolan är förbunden med högre yrkesstatus, och associerar då till yrken som läkare, psykolog och mäklare. Några ungdomar tror att det kan vara svårt att komma in i högskolans sociala liv. De ungdomar som går högskoleförberedande gymnasieprogram har både mer förkunskap om högskolan och mer positiva och konkreta föreställningar om högskolan, som att det kan vara kul att få fokusera på sitt intresse, samt att högskolestudier innebär utökad eget ansvar. Det fåtal romer ungdomarna känner som har läst på högskolan är släktingar i olika åldrar, samt personer som de har kommit i kontakt med via romska föreningar. Dessa vuxna har främst förmedlat att högskolestudier är glädjefyllda, hårda och tröttande, att det är mindre undervisning på plats, samt att det är arbetsamt att börja studera i vuxen ålder.

Trots stöd hemifrån bidrar råd om att börja arbeta direkt och diskriminering på arbetsmarknaden till ambivalens

Ungdomarna beskriver att för familj och vänner är det avgörande för värdet av att studera vid högskolan att resultaten av studierna verkligen syns i form av tillträde till bättre och mer välbetalda arbeten. Majoriteten av ungdomarna upplever att deras föräldrar vill att de ska studera vidare, vilket de förklarar med att deras föräldrar har haft lågbetalda arbeten och vill att deras barn ska få bättre möjligheter. Ungdomarna tror att deras föräldrar blir stolta om de studerar på högskolan, samtidigt varnar deras föräldrar dem för föreställda risker med högskolestudier, som att de inte vare sig blir gifta eller får ett arbete. Vänner förväntas bli överraskade om ungdomarna går vidare till högre studier och kan reagera på många olika sätt, med stöd, stolthet, men också pessimism kring deras förmåga att klara av högre studier. Vänner som har börjat arbeta efter gymnasiet förväntades ifrågasätta värdet av högre studier jämfört med arbete mer. Flera vuxna romer som ungdomarna känner och som inte har studerat vid högskolan ifrågasätter värdet av högre studier och tycker det är bättre att börja arbeta så fort som möjligt. Ungdomarna har olika syn på om högskolestudier verkligen leder

till välbetalda arbeten. Att en ungdoms släkting hade tagit sig igenom en tuff utbildning och sedan inte fått arbete på grund av sin romska bakgrund, hade verkat kraftigt avskräckande. Efter examen har släktingen även bytt till ett 'svenskt' namn, trots det hade diskrimineringen på arbetsmarknaden fortsatt. Ungdomarna beskriver att byta namn för att få arbete är en vanlig strategi bland romer, oavsett om de har läst på högskolan eller inte, men att namnbyte inte fungerar om det syns att personen är rom. Även om det är vanligt att elever från studievana hem värderar universitetsstudier främst i termer av anställningsbarhet (Beach och Puaca 2014), så är detta inte samma sak som den negativa effekt av antiziganism på arbetsmarknaden som grupperna beskriver.

Allvarliga brister i studie- och yrkesvägledning framkom, till viss del relaterade till diskriminering av romer i skolan

Ingen grupp har under grundskola eller gymnasium fått besöka ett universitet eller högskola. Inget universitet eller högskola har heller besökt några av de skolor som ungdomarna har gått i. I grundskolan har några av ungdomarna fått besöka gymnasium inför valet av gymnasieprogram. Behovet av studie- och yrkesvägledning är stort, och ungdomarna beskriver mycket stora brister i vägledningen. Två grupper har enbart fått grundläggande information om att vissa gymnasieutbildningar ger högskolebehörighet, men ingen övrig information om högre studier. Några ungdomar beskriver att studie- och yrkesvägledare har förhandlat ner deras ambitioner, oavsett vad de själva velat eller varit intresserade av. I ett fall har en fältassistent kompensert för bristen på studie- och yrkesvägledning och hjälpt en av ungdomarna att planera sina gymnasieval i relation till högre studier. I ett annat fall har klassens lärare fått ersätta studie- och yrkesvägledaren helt, utifrån en diskriminerande inställning i skolan där romer inte förväntas delta i undervisning så länge de skriver upp sig på närvarolistan. I den grupp som går högskoleförberedande program har eleverna på gymnasiet själva intagit en mycket aktiv inställning till studie- och yrkesvägledning från början. Bristen på studie- och yrkesvägledning är också märkbar genom bristande kunskap om högskoleprovet. Provet är bara känt i två av grupperna, och bara de ungdomar som fått rudimentär studie- och yrkesvägledning och går på högskoleförberedande program, har en grundförståelse av provets funktion och möjligheter för individen. För de ungdomar som kommer från skolor med ojämn tillgång till studie- och yrkesvägledning är inställningen till högskoleutbildning tydligt mer ambivalent och beroende av olika utfall, som om ungdomarna kommer in på önskad gymnasieutbildning eller kommer in på något de ville läsa. De ungdomar som kommer från den skola som verkade ha starkast 'pluggkultur' tänker alla söka till högskolan, eller har redan sökt, även om det har gjorts utan större entusiasm. Utbildning ses som nyttigt men tråkigt. Ungdomarna tycker att studie- och yrkesvägledning för romska ungdomar borde vara mer omfattande, mer verklighetsanpassad och fokusera på arbetsmarknaden och informera om möjligheterna att få arbete utifrån vald utbildning.

Antiziganism i grundskola och gymnasium anses vara ett större problem än brister i studie- och yrkesvägledning

Ungdomarna tycker att grundskolans roll i sin helhet vad gäller en allmänt negativ syn på romers möjligheter, lärares fördomar om romer och brist på kunskap om romsk kultur, är ett ännu större problem än kvalitén på studie- och yrkesvägledningen. Ungdomarna berättar att lärare, inför hela klasser, kan säga till romska elever att de inte kommer att klara av skolan på grund av att de är romer och att de borde tigga istället. Denna form av diskriminering beskrivs även i den grundskola som föreföll mest högskoleinriktad, vilket antyder att antiziganism inte går att hänföra till en viss typ av skolor. Att romska barn möter antiziganism som kan påverka deras syn på högre studier har också noterats tidigare (Ungdomsstyrelsen 2009).

Familjers oro, omsorg och könsroller anses kunna påverka var unga romer väljer att studera

Att det är viktigt för romska familjer att unga romer studerar vid universitet och högskolor på hemorten för att vara nära sina familjer beskriver alla grupper. Däremot varierar det hur viktigt de unga själva tycker närheten till sina familjer är. Samtliga beskriver att familjens värderingar bottenar både i omsorg om sina barn och i könsroller. Eftersom unga kvinnor förväntas bo hemma tills de gifter sig kan negativa rykten uppstå om en ung kvinna, och hennes familj, om hon flyttar hemifrån för att studera. För unga män beskrivs familjers oro vid en flytt bestå i att de inte skulle klara av att ta hand om sig ordentligt, eller att de kan hamna i kriminalitet. Föräldrarnas oro beskrivs i viss mån vara könsuppdelad; pappor oroar sig för sina döttrar och mammor för sina söner. Vad det gäller negativa rykten vid en flytt tror några av ungdomarna att sådana rykten kan lägga sig om en ung kvinna lyckas med sina studier, även om en del tror att rykten aldrig lägger sig. Könsrollerna hänför ungdomarna framförallt till tidigare generationers synsätt, inte till den egna generationens. Att elever från studievana hem tenderar att välja lärosäten enligt geografiska närhetsprinciper utifrån ekonomiska skäl är känt sedan tidigare (Beach och Puaca 2014), beskrivningarna av vissa romska föräldrars oro inför ungdomars val och syn på det omgivande samhället som farligt, vidgar bilden.

Kunskapen om studielån anses variera bland romer och studielån uppfattas som för ekonomiskt riskabelt

Det finns tveksamhet bland ungdomarna om romer i allmänhet känner till studielån, samt om studielån kan ses som alltför riskabelt ekonomiskt och romska föräldrar skulle om möjligt hellre betala för studierna själva, om barnen bodde kvar hemma. Möjligheten att ta studielån anses kunna vara ännu mindre för unga romska kvinnor i familjer med begränsande könsroller. Ungdomarnas egna inställningar till att ta studielån varierar, en del tycker studielån är bra, andra anser att det är smartare att bo hemma och slippa ta lån. Vissa missuppfattningar om studielån uttrycktes av några ungdomar, som att studielån är räntefria, eller att återbetalning automatiskt är livslång. I detta fall har enskilda lärares anekdotiska information om sina egna stu-

dielån och upplevt långa återbetalningstider tagits som en sanning, vilket illustrerar riskerna med att lärare försöker ersätta systematisk studie- och yrkesvägledning.

Distansstudier anses vara mycket attraktivt för romer

Ungdomarna känner inte till möjligheten till högskolestudier på distans, men ser distansstudier som ett mycket positivt alternativ, då de innebär att det är möjligt att bo hemma och samtidigt kunna vidareutbilda sig. Distansstudier anses vara särskilt värdefulla för romska gymnasieungdomar som lever i familjer med begränsande könsroller, eller unga romer som redan har barn och familj. En invändning mot distansstudier är att det inte går att delta i det sociala livet vid högskolan. Engelsk forskning antyder också att det är viktigt att delta i studentlivet på campus eftersom arbetsgivare kan se socialt engagemang som en indikation på social kompetens och ledarskapspotential (Stuart 2011). Amerikansk forskning antyder att socialt campusengagemang är kopplat till social bakgrund och kan vara kopplat till högre framtida lönenivå (Snellman m.fl. 2015).

Välkända yrkesutbildningar anses ha hög status, musikutbildningar ses som ett utvecklingsområde

Utbildningar som ungdomarna anser vara mer populära bland romer är läkare, tandläkare och advokat, eller "*de stora utbildningarna*", som en ungdom beskriver det. Åsikterna om det finns några utbildningar som är mindre populära bland romer varierar. Några ungdomar uppfattar att även om många romer tidigare har arbetat som jordbrukare är utbildningar som innebär att vara ute i naturen och bedriva viltvård och skogsvård, till exempel jägmästare, främmande för romskt jordbruk. Musikutbildningar beskrivs som mindre populära eftersom arbetsmarknaden för musiker ses som osäker av föräldrarna. Ungdomarna påpekar dock att det inte är en reservation som är typisk bara för romska föräldrar. Musik och dans beskrivs som centrala komponenter inom romsk kultur, men för att högskolans musikutbildningar ska vara attraktiva för romska ungdomar bör romsk musik och dans ingå på ett seriöst teoretiskt och praktiskt sett, vilket ungdomar som undersökt utbildningar på musikområdet saknar.

Obefintlig information om internationell mobilitet

Bara en av ungdomarna har fått formell information om möjligheten att studera utomlands vid högskolan, i samband med att hen valde en gymnasieutbildning som innefattade utlandspraktik. En ungdom har själv sökt sådan information. Könsroller beskrivs kunna omöjliggöra studier utomlands eftersom en ung kvinna i vissa romska familjer kan riskera dåligt rykte om hon flyttar utomlands på egen hand för att studera. För unga romska män kan utlandsstudier väcka familjers oro för att de ska hamna i missbruk och kriminalitet. De ungdomar som kommer från familjer som inte ser könsroller på detta sätt, uttrycker ett allmänt intresse för att studera utomlands, framförallt då i USA, eftersom de kan engelska och USA ses som ett land där allt händer.

Könsroller beskrivs kunna påverka vissa unga romers utbildningsval både på gymnasie- och högskolenivå

Två av grupperna upplever att unga män oftare väljer byggutbildningar, mekaniska utbildningar och bilriktade utbildningar på gymnasiet, och att unga kvinnor oftare väljer vårdutbildningar, handelsinriktade utbildningar och frisörutbildningar. En grupp anser att könsroller i vissa romska familjer påverkar val av gymnasieprogram, att söner förväntas välja utbildningar med hög status, medan döttrar är mer fria att välja utbildningar.

Vad gällde övergång till högskolestudier är en grupp övertygad om att främst romska kvinnor är mer fria att läsa vidare, eftersom unga romska män förväntades börja arbeta direkt efter gymnasiet. En grupp anser inte att det är någon skillnad mellan unga män och unga kvinnor i övergång till högskolestudier. En grupp har ingen uppfattning. En grupp lyfter fram att könsroller är något som måste förändras för att fler romska unga kvinnor ska läsa vid högskolan. Vissa romska familjer förväntar sig att unga kvinnor bor hemma, gifter sig tidigt och är oskulder, vilket gör det mycket svårt att flytta från familjen, och leder till att ungdomar gifter sig tidigt för att få ha romantiska relationer. Möjligheten att studera som gift för en kvinna från en sådan familj beskrivs som begränsad av att den unga kvinnan förväntas flytta in hos sin mans föräldrar och ta hand om dem, tills en annan kvinna gifter sig med en av deras andra söner. Vad som gör att den grupp som beskriver detta själva är högskolemotiverade är att de fått mycket stöd av sina föräldrar, som inte är nöjda med att själva ha följt detta mönster.

Vad gäller utbildningar på högskolan beskrivs läkare som ett omöjligt yrke för vissa romska ungdomar, eftersom deras familjer anser att det är opassande för män att medicinskt undersöka kvinnor, samt för kvinnor att medicinskt undersöka män. Detta gäller inte tandläkare, vilket beskrivs ha gjort yrket mer populärt. För unga kvinnor som är intresserade av högre utbildningar i musik beskrivs det som begränsande att romska män traditionellt förväntas spela instrument och att romska kvinnor förväntas dansa. En grupp förnekar inte att det finns könsbundna studieval, men tror att orsaken snarare är samhällets könsroller, än romsk kultur. Det finns också generella könsskillnader i övergången till svensk högskoleutbildning (UKÄ 2017b) och ett behov av aktiviteter för att bryta könsbundna studieval (UHR 2016). Sådana aktiviteter bör rimligtvis ta hänsyn både till samhälleliga föreställningar om kön, samt grupp-specifika föreställningar om kön.

Oro för svåra studier, diffusa betygskriterier och stödbrist

Olika typer av oro inför högskolestudier kan delvis härröras till brist på studie- och yrkesvägledning, som att högskolestudier förväntas vara svåra, högskolans betygskriterier mer diffusa än grundskolans, samt att ungdomar med dyslexi inte skulle kunna läsa vid högskolan. Några ungdomar beskriver även oro för att uppleva hemlängtan om högre studier innebär att flytta.

Utifrån antiziganism i grundskolan förväntar sig ungdomarna att möta diskriminering på högskolan

Samtliga grupper upplever att det fanns en risk att romer kan få problem på högskolan bara för att de är romer, särskilt de romer som klär sig i traditionell klädsel. Ungdomarna beskriver att de har avråtts sedan tidig ålder att säga till omgivningen att de är romer, och istället uppmanats att uppge som sin bakgrund det land deras föräldrar har invandrat från.

Ungdomarna beskriver omfattande, återkommande erfarenheter av antiziganism och diskriminering från tidig ålder. Ungdomarna beskriver kränkningar i det offentliga rummet från de många okända människor de upplever ogillar romer, kränkningar som beskrivs även i svensk forskning (Wigerfelt och Wigerfelt 2015). En vanlig form av antiziganism som ungdomarna beskriver är att betraktas som presumtiv kriminell och att bli följd av vakter i butiker. Forskning har beskrivit samma typ av antiziganism i butiker och offentliga rum, kopplad till utseende, samt till att bära traditionella romska dräkter (Wigerfelt och Wigerfelt 2015).

Antiziganism i grundskolan påverkar ungdomarnas förväntningar på högskolan, eftersom de ser den som en del av samma utbildningsväsende. Ungdomarna har, både i grundskolan och gymnasiet, upplevt att bli gravt underskattade på ett kränkande sätt av lärare eftersom de var romer. De upplever också att de inte har fått stöd av lärare eftersom de är romer, samt mycket grova kränkningar från lärare, som att bli uppmanade att gå ut och tigga istället för att sitta i klassrummet. Kränkningar av denna art har tidigare rapporterats (Barnombudsmannen 2005). Flertalet beskrev antiziganism i form av mobbing från andra elever, särskilt de ungdomar som gått i skolor med få andra romer. Många ungdomar har försökt dölja sin identitet i grundskolan, samt ibland även på gymnasiet, men lärare eller andra elever kan ofta med hjälp av deras efternamn räkna ut deras bakgrund. Därför har ungdomarna valt att inte försöka dölja sin romska identitet, utan ser öppenhet som en del av att försöka upplysa andra om vad romer är. Samtliga ungdomar utgår därför från att romer kan få problem om de är öppna med sin romska identitet på högskolan. Ungdomarna beskriver att problem med att vara öppen som rom även förekommer i hög grad på arbetsmarknaden, och att en del romer internaliserat antiziganism till den grad att de skäms för sin identitet. Rädsla hos unga för att vara öppen rom har tidigare belysts (Rodell Olgac och Dimiter-Taikon 2013), samt kopplingar mellan öppenhet med romsk identitet och att bli utsatt för hatbrott (Wallengren och Mellgren 2015b).

Romska faddrar och romska studentföreningar vid högskolan anses ge trygghet till ungdomar och föräldrar

Ungdomarna upplever att det skulle vara en fördel om det finns andra romer på det universitet eller den högskola de skulle gå på, och att detta även skulle kunna få deras föräldrar att känna sig tryggare. Att ha en romsk studentfadder som nybörjarstudent vid högskolan upplevs som väldigt positivt, även om inte alla anser sig behöva det för egen del. Romska studentföreningar uppfattas allmänt som önskvärt och som något som skulle kunna skapa en tryggare stämning för romer i högskolan. Någon lyfte risken med att student-

föreningar kan ha en segregeringseffekt. Att en studentförening skulle ha en lokal ses som positivt, men väcker också viss oro för diskriminering från andra grupper och att bli utfrysta.

Utbildning om romer för andra än romer samt musikutbildningar med romska inslag efterfrågas

Ungdomarna beskriver inte generellt några utbildningar de upplever saknas i högskoleutbudet för den romska gruppen. Ungdomarna anser snarare att det behövs utbildning för andra om romer och romsk kultur på högskolenivå, utifrån att ungdomarna ofta möter fördomar och okunskap i vardagen. Ett konkret förslag som de musikintresserade tror skulle kunna intressera unga romer är musikutbildningar där romsk musik ges ett teoretiskt, historiskt och estetiskt utrymme, på samma sätt som de skett för afro-amerikansk musik.

Inställningen till värdet av utbildningar i romska språk verkar variera med varje ungdoms egen kunskap om språket. De ungdomar som kan sitt romska språk väl är inte intresserade på samma sätt som de som inte kan det. Eftersom de inte upplever att det ger någon yrkesmässig fördel att kunna romska språk, är intresset även lägre för vissa. Språkets fortlevnad nämndes dock som viktigt. Att hela utbildningar skulle ges på romska språk ses av de flesta inte som meningsfullt då de anser att de själva behärskar svenska väl och svenska ses som samhällets språk, på sin höjd anses sådana utbildningar vara för romer som inte lärt sig svenska.

Fler lärare i romska språk anses kunna rekryteras om information om lärarbehovet sprids bland romer

Hur bristen på lärare i romska språk skulle kunna lösas fanns det olika åsikter om, alla har inte heller någon åsikt i frågan. Ett skäl till lärarbristen uppges vara att romska språk vanligtvis lärs ut socialt mellan romer, vilket gör att det inte ses som nödvändigt att läsa det formellt. En annan svårighet med att rekrytera lärare i romska språk uppges vara att romer som grupp inte nödvändigtvis känner till att lärare i romska språk behövs, med andra ord skulle information behöva ges om den potentiella arbetsmarknad som finns.

Avdramatisering av högskolestudier, motiverande insatser och information om ekonomiska faktorer anses viktigt

Ungdomarna betonar att normalisering och avdramatisering av högskolan är viktigt för unga romer, genom att universitet och högskolor besöker grund- och gymnasieskolor, tar emot studiebesök och erbjuder skuggning av studenter. Ungdomarna betonar att det finns en form av högskolerädsla hos många romska ungdomar som de anser behöver bemötas med en stödjande attityd, och att insatser för att stärka individuell motivation för högskolestudier därför kan behövas. Ungdomarna tror att det är av särskild vikt att framhålla att det inte är så svårt att komma in på högskolan som många tror, att högskolestudier inte är så svåra, men framförallt att de bara är just studier.

Vidare tror ungdomarna att information om att högskoleutbildning är avgiftsfri bör tydliggöras, då de inte är säkra på att alla romska ungdomar

visste om det. Information om ekonomiska fördelar med högre utbildning anses vara viktigt. Information om högskolans stödsystem, gärna på romska, är även välkommet. Även proaktiv information från högskolan om nolltolerans mot diskriminering tror de skulle kunna hjälpa romska ungdomar att söka sig till den, som motvikt mot en trend mot ökande antiziganism i samhället de upplever finns. Samtidigt uppgav några ungdomar att de är så luttrade av all antiziganism att de i sig bara utgår ifrån att diskriminering kommer att förekomma, och väger in det i mindre utsträckning än andra faktorer, som ekonomi under studietiden och möjlig lön.

Fokusgruppen med samiska gymnasieungdomar

Ungdomarna i den intervjuade gruppen kommer från en blandning av studievana och studieovana hem. De flesta läser på högskoleförberedande gymnasieprogram. Ungdomarnas förkunskaper om högskolan varierar, men verkar generellt goda. De flesta läser i skolor med pluggkultur.

Omgivningens åsikter om högskolan varierade utifrån egna val och erfarenheter, arbete står i centrum

Ungdomarnas högskoleutbildade samiska föräldrar och släktingar har framförallt betonat högskolans sociala liv. Genom att själva studera hårt har föräldrarna indirekt också förmedlat att intensiva studier är en del av högre utbildning. Samtliga ungdomar beskriver att de har uppmuntrats av sina föräldrar att läsa vidare på högskolan, även de vars föräldrar inte själva har läst på högskolan, vilket ungdomarna delvis tror kan bero på att föräldrarna har ångrat sitt val. Ungdomarnas samiska vänner som läser vid högskolan har inte förmedlat någon tydlig bild av hur det är. De samer som gruppen känner och som inte har läst vid högskolan har förmedlat att det är bättre att börja arbeta direkt, att studielån är en risk, att den specialisering högre studier upplevs leda till kan göra en person svåraställd, samt att universitetsstudier stör möjligheten att delta i renskötseln. Vad deras jämnåriga samiska vänner skulle tycka om ungdomarna valde att läsa på högskolan beskrivs i första hand bero på om vännerna själva går på ett högskoleförberedande program. Gruppen har ett blandat intresse för högskolestudier. Flera beskriver sig som skoltrötta, och tveksamma till möjligheten att studier på högskolan skulle leda till arbeten i närområdet, vilket beskrivs som en viktig faktor. Ungdomarna har en delvis oklar uppfattning om vilka yrken i Såpmi² som kräver högskoleutbildning. Den ungdom som är mest beredd att flytta för att studera på högskolan är också mest intresserad av högskolestudier.

Vad det utökade ansvaret för studier på högskolan egentligen innebär anses vara oklart, trots studiebesök

Samtliga ungdomar har besökt universitet med sina skolor, vilket har gett inblick i högskolans undervisningsformer och ämnen. Dock har bara ett besök från högskolan på deras gymnasium förekommit, där en lärare som gjorde praktik informellt berättat om högskolans sociala liv, vilket upplevdes ha gett mycket. Gruppens spontana föreställningar om högskolan fokuserade på skillnader mellan grundskola och gymnasium, som att studenter tenterar av hela kurser, samt att det förekommer mer självstudier på högskolan och

2 Såpmi betraktas av samer som ett land som är synonymt med det samiska folket, och innefattar delar av Sverige, Finland, Norge och Ryssland. <http://www.samer.se/1002>

mindre undervisning. Skillnaderna upplevs som både positiva och negativa. Ungdomarna lyfter dock att det är svårt att veta vad det utökade ansvaret på högskolan egentligen innebär, eftersom även gymnasieskolan har beskrivits av vuxna på ett liknande sätt och de ändå upplevde att lärarna styr deras studier på samma sätt som i grundskolan. Att få skugga en student för att få praktisk förståelse av högskolestudier efterfrågades därför.

Studie- och yrkesvägledning av allmän natur beskrivs, som inte tar hänsyn till Sápmis betydelse för högre studier

Grundskolans studie- och yrkesvägledning beskrivs ha fokuserat främst på skillnaden mellan yrkesinriktade program och sådana som ger högskolebehörighet, vilket har tolkats som att högskolebehörighetsgivande gymnasieprogram inte leder till arbete. På gymnasiet har i första hand allmän information om högre studier getts, till exempel kände alla till högskoleprovet. Svårigheter att hitta högre utbildning i Sápmi är ett område som inte har berörts i studie- och yrkesvägledning men som ses som viktigt, liksom hur högskoleutbildning relaterar till arbetsmarknaden i Sápmi.

Oro för högskolan handlar främst om att inte svika Sápmi

Det geografiska avståndet till universitet och högskolor är en avgörande faktor för ungdomarna när de värderar högskolan. Den största farhågan med universitetsstudier är att det skulle leda till ett försvagat band med det samiska samhället, inte på grund av studierna i sig, utan på grund av studiernas möjliga konsekvenser. Om det inte går att delta i renskötsel under studietiden upplever ungdomarna det som illojalt mot de andra samer som i så fall får göra deras arbete åt dem, samt att de då skulle försvaga den samiska gruppen och kulturen. Att inte kunna stå i regelbunden kontakt med sin familj ses också som identitetshotande, både för det samiska samhället och för individen. Det finns också en oro för en permanent geografisk separation från Sápmi om högskolestudier i slutändan leder till arbete utanför Sápmi. Ungdomarna framhåller visserligen det att vara same framförallt är en inre identitet, men det verkade främst gälla för andra, inte för de själva, som såg Sápmi, kulturen kring renskötsel, samt släkt och familj som starka komponenter i samisk identitet.

Att andra samer finns på högskolan anses öka trygghet

Att andra samer finns på universitet och högskolor ses som en fördel eftersom det då finns andra där som de har något gemensamt med och som förstår dem, samt delar samma erfarenheter av diskriminering i Sápmi. Även om andra minoriteter delvis kan fylla samma trygghetsskapande funktion, anses renskötselns specifika kulturella betydelse inte gå att dela med andra.

Studielån ses som en helt individuell fråga

Inställningen till studielån upplevs av ungdomarna som en helt individuell fråga. Att vara same anses inte påverka synen på studielån i någon riktning, inte heller anses det finnas någon gemensam syn på studielån bland samer.

Kvinnor anses ha större möjlighet att studera vidare

Ungdomarna upplever att det är vanligare att kvinnor läser vid högskolan inom den samiska gruppen, vilket anses bero på renskötseln. Historiskt beskrivs att kvinnor och män har deltagit i renskötseln på olika sätt; att män samlade in till hagarna, medan kvinnor deltog i skiljningar, slakt och kalvmärkning. Utifrån detta beskrivs en förväntan på att män ska fortsätta arbeta i renskogen, medan kvinnor, som tidigare tog hand om familjen, nu förväntas skaffa ett arbete. Samtidigt betonar ungdomarna att det i sig inte finns något i den samiska kulturen som strider mot att kvinnor deltar i renskötseln i hagarna, utan att de historiska mönstren har börjat förändras. Ungdomarna upplever inte att det finns någon skillnad mellan vad samiska män och kvinnor läser när de väl har börjat på högskolan.

Högre utbildning på samiska i Norge är attraktivt, men studier i Norge upplevs inte som utlandsstudier

Information om utlandsstudier verkade ha kommit ungdomarna till godo på ett tämligen ostrukturerat sätt, i form av broschyrer vid ett öppet hus på en högskola och genom sponsrade inlägg på Facebook. Ungdomarna är öppna för att läsa utomlands, men hade inga specifika planer. Mer allmänt ses USA, Europa (särskilt Island) som alternativ, dock lyftes inte Norge spontant av gruppen. Vid förfrågan framkommer att förekomsten av utbildning på samiska i Norge är ett skäl att överväga högre studier i Norge för vissa ungdomar, men andra upplever Norge som så likt Sverige att de inte ser det som att studera utomlands, samt att likheten länderna emellan också gör studier i Norge mindre intressant.

Högskoleutbildning i samiska anses värdefullt för språkets revitalisering och kortare lärarutbildningar efterfrågas

Ungdomarna upplever inte att några utbildningar är mer populära än andra bland samer, utbildningsval ses som frikopplat från den samiska identiteten. Forskare betraktas dock som ett ovanligt yrke inom den samiska gruppen, på grund av bristen på högskoleutbildningar på samiska i Sverige jämfört med Norge, men inte till något samiskt motstånd mot forskning per se. Gruppen upplever att fler utbildningar med naturinslag skulle kunna vara attraktiva för samiska ungdomar, framförallt kortare utbildningar än jägmästare.

Ungdomarna anser entydigt att det vore viktigt och bra om högskolor lärde ut samiska språk. Detta gäller inte bara i Sápmi, utan även för högskolor i resten av landet, som ett redskap för språklig revitalisering av de samer som lämnat Sápmi. Det fanns även önskemål om hela utbildningar på samiska, framförallt lärarutbildning i samiska. En kortare, mer flexibel lärarutbildning i samiska efterfrågas; att vägen till att formellt kunna, och få, lära ut samiska i skolor inte ska vara så lång. Högre lön och högre status för lärare ses också som viktigt, men ungdomarna poängterar att det gäller för lärare i Sverige i allmänhet, snarare än den samiska gruppen, där läraryrket ses som positivt.

Ungdomarna förväntar sig diskriminering på högskolor i närområdet, och okunskap på högskolor utanför det

Gruppens upplevelser av diskriminering har formats i hög grad av diskriminering upplevd i Sápmi, i form av bland annat de kränkningar av samer som skett via dödande av renar. Att samer, även barn, rapporterat olika former av kränkningar relaterade till renar och renskötsel är känt sedan tidigare (DO 2008). Den diskriminering gruppen mött i Sápmi hoppas de inte ska fortsätta på högskolorna i närområdet, men de säger sig vara förberedda på att det alltid kommer att finnas enskilda problematiska personer. I universitet och högskolor utanför närområdet förväntar ungdomarna sig mindre renodlad diskriminering och mer okunskap. De har till exempel erfarenhet av att få frågor om det finns isbjörnar i Sápmi, av ungdomar i södra Sverige.

På högskolan skulle ungdomarna vara selektivt öppna med sin samiska identitet, men bevaka samiska intressen

Ungdomarna skulle inte dölja sin samiska identitet på högskolan, men den skulle inte heller vara det första de sade om sig själva. Om landsrätt skulle diskuteras i undervisning skulle ungdomarna uppleva perspektiv som inte beaktar samernas rättigheter, eller var uttalat negativa mot samer, som kränkande, och samtliga skulle vilja uttala sig eller föra frågan till högre instans. Huruvida de skulle våga uttala sig i situationen var avhängigt personlighet, lektionens form och huruvida det handlar om lagresonemang eller subjektiva åsikter.

Information om utbildningar i samiska och rutiner för studenter att studera och delta i renskötsel anses viktigt

Gruppen anser att det är viktigt att universitet och högskolor informerar om sina utbildningar inom samiska språk vid besök på skolor och när de tar emot studiebesök. Särskilt lyfts behovet av information om möjligheten att ta ledigt från studierna för att närvara vid kulturellt viktiga renskötselaktiviteter. Högskolans vägledare anses behöva ha en viss kunskap om samisk kultur, framförallt om språket och renskötselns betydelse.

Distansutbildning ses som en viktig möjlighet att vara student och samtidigt leva som same i Sápmi

Att studera på distans uppfattades som en mycket positiv möjlighet, eftersom det då är möjligt för samer att studera och samtidigt hjälpa till med renskötseln. Detta gäller kurser, samt hela program, där veterinärutbildningen nämndes särskilt. Även blandformer ses som tänkbara, med andra ord att teoridelar examinerades hemifrån och praktikdelar genomfördes på lärosätet.

Samiska faddrar och studentföreningar anses positivt

Att erbjudas en samisk fadder som ny student vid högskolan ses som positivt, framförallt ur språklig synpunkt, men inte som något som är nödvändigt. En samisk studentförening ses som positivt, främst socialt, men inte som någon nödvändighet. Att en sådan förening skulle ha en egen lokal ses dock som särskiljande, som om samer då inte är en del av det svenska samhället. Samti-

dig varierar det hur ungdomarna ser på samisk identitet och på svensk identitet. De flesta beskriver en dubbel identifikation med det svenska och det samiska, medan enskilda upplever det som omöjligt att vara svensk annat än rent juridiskt. Kopplat till dessa identitetsfrågor är samernas särskilda status bland nationella minoriteter som ett urfolk. Hur andra urfolk ser på frågan om sin identitet i relation till nationalitet är något ungdomarna undrar över.

Fokusgruppen med sverigefinska gymnasieungdomar

Ungdomarna i den intervjuade gruppen kommer främst ifrån studieovana hem. De flesta läser på högskoleförberedande gymnasieprogram och har gått i skolor med pluggkultur. Gruppens förkunskaper om högskolan verkade mycket goda.

Den finska högskolan ses som mer krävande och attraktiv

Ungdomarna uppfattar högskolestudier överlag som krävande, med mycket läsning och uppsatsskrivande, men att det är positivt att kunna fokusera på ett mindre antal ämnen, samt att flexibiliteten i högskolestudier gör det möjligt att arbeta deltid. Informationen har förmedlats av föräldrar och vänner. Vänner och media har även förmedlat information om den svenska högskolans sociala liv, framförallt i termer av olika studentlivstraditioner och fester. Som kontrast till det svenska studentfestandet upplever ungdomarna att den finska högskolan ställer högre krav, men också att den är mer attraktiv och har högre status.

Att prestera anses vara det viktigaste för sverigefinnar, som beskrivs som en socialt varierad grupp

Ungdomarna är principiellt intresserade av att läsa på högskolan, men de flesta har ingen klar bild av vad. Hemifrån fanns varierande grader av förväntningar, men inga som ungdomarna själva härrör till att vara unika för sverigefinnar. Ungdomarna tror att de flesta av deras jämnåriga sverigefinska vänner skulle vara stöttande om de inleder högre studier, även om vännerna inte själva skulle göra det. Hur en vän är som person anses vara viktigast för hur de skulle reagera. Från sverigefinnar som inte själva har läst på högskolan har ungdomarna fått höra att det är bättre att satsa på arbete, men de tror att det fanns en viss avundsjuka i detta. Gruppen betonar att det fanns alla schatteringar inom den sverigefinska gruppen, från vad de beskriver som "*elitfamiljer*", till "*arbetarklassfamiljer*", till "*allt däremellan*" vilket anses påverka inställningen till högre studier. Som avgörande för en negativ inställning till högre studier anses framförallt dock den tidigare förekomsten av systematisk diskriminering av sverigefinnar i Sverige vara, när finska språket inte fick läras ut i skolorna, vilket påverkade synen på utbildningssystemet. Äldre generationer beskrivs som djupt påverkade av den diskriminering de upplevt, och att de därför suddat ut sin finska identitet. Att finska motarbetades i skolsystemet och sågs som en säkerhetsrisk i Sverige är också väl belagt (Catomeris 2004). En tolkning om högre studier som framförs är att det generellt är ointressant för dagens sverigefinnar om ungdomar läser på högskolan eller inte, eftersom en del av finskhet anses

vara att sätta mål och uppnå dem, oavsett vilka målen är. Det viktigaste är att ha ett mål. Finland beskrivs överlag som ett drivet, självständigt, disciplinerat land som ställer höga krav och uppnår satta mål.

Ungdomarna ser självständighet som ett sverigefinskt drag

Ungdomarna har en del farhågor om hur de skulle hantera studiestress, studentekonomi och bostadssökande, som de kopplar till att de som sverigefinska ungdomar förväntas klara sig själva från myndig ålder, och därför inte kan räkna med ekonomiskt stöd från sina föräldrar. De hänförde detta till en utbredd självständighetskultur inom den sverigefinska gruppen.

Studiebesök hade inspirerat och lugnat

I grundskolan har några elever fått besöka ett universitet och fått se experiment. På gymnasiet har en elev erbjudits att besöka ett universitet, men avböjt. En annan elev har deltagit på en föreläsning vid ett universitet. Besök från studerande på högskolor har ibland förekommit. Att dessa studenter beskrev sin egen ångest inför studierna har lättat ungdomarnas egen ångest. Att studenterna hade berättat om att de har fått följa sina intressen hade inspirerat ungdomarna.

Studievägledning om utbildningar i Finland efterfrågas

Gruppen beskriver en sparsam, allmänt hållen studie- och yrkesvägledning, med ett enda klassbesök i form av en studie- och yrkesvägledare inför gymnasievalet med fokus på högskolebehörighet. En kritisk synpunkt som framförs är bristen på ett tidigt individuellt perspektiv som utgår ifrån varje ungdoms egen situation. Gruppen beskriver att studie- och yrkesvägledare visserligen uppmuntrar till kontakt, men samtidigt ansvarar för ett mycket stort antal elever. Därför läggs ansvaret för att boka in kontakter på eleven själv. Gruppen uttrycker inget särskilt behov av studie- och yrkesvägledning med sverigefinsk inriktning, utöver att studie- och yrkesvägledare informerar om utbildningsutbudet i Finland.

Närhet till lärosätet ses inte som viktigt

Gruppen tror inte att närhet till lärosätet är viktigt för unga sverigefinnar, snarare tvärtom, eftersom de upplever att den sverigefinska gruppen historiskt migrerat och klarat sig själva. Gruppen tror inte att förekomsten av andra sverigefinnar vid universitetet är viktigt för unga sverigefinnars val av lärosäte. Val av lärosäte ses framförallt som en individuell fråga.

Studielån upplevs stå i motsats till självständighet

Gruppen tror att studielån ses som mindre positivt av sverigefinnar, inte av rädsla för skuldsättning, utan på grund av att sverigefinnar förväntas vara självständiga och visa 'sisu'. 'Sisu' definieras i Svenska Akademiens ordlista³ som "*seg kraft och uthållighet, kampvilja*", vilket även är hur ungdomarna använde begreppet under intervjun. Att arbeta vid sidan av studierna bedömde ungdomarna ha högre status inom den sverigefinska gruppen än

3 SAOL 14. <https://svenska.se/tre/?sok=sisu&pz=1>

att ta studielån, men de poängterade att även detta berodde på familjens sociala bakgrund.

Ingen klar bild av synen på distansutbildning

Några ungdomar tror att det finns en betoning på traditionella studieformer bland sverigefinnar, som de hänförde till det finska skolsystemets större strikthet och högre grad av framgång än det svenska. Detta anses kunna göra distansutbildning mindre attraktivt för sverigefinnar än studier på campus, men det är ingen allmän åsikt i gruppen.

Populära utbildningar bland sverigefinnar anses vara sådana som har hög status eller är naturrelaterade

Gruppen har en uttalad syn på att den stora spridningen av sociala bakgrunder inom den sverigefinska gruppen gör det svårt att ha starka åsikter om vilka högre utbildningar som skulle kunna vara viktiga för just unga sverigefinnar. Ungdomarna upplever dock att prestigeutbildningar, oavsett inriktning, samt naturrelaterade utbildningar, är populära i den sverigefinska gruppen. Gruppen är oense om vilken status konstnärliga utbildningar har bland sverigefinnar. En del tolkar statusen som låg, andra som högt värderad av vad de beskriver som en kulturell elit inom den sverigefinska gruppen. En övergripande tolkning gruppen gör är att det viktigaste för sverigefinnar är att bli bäst på det en utbildat sig till, vilket ungdomarna hänför till en upplevt finländsk prestationskultur.

Övergång till högskolan anses könsneutral

Gruppen upplevde inte att kön påverkar hur vanligt det är att studera på högskolan för sverigefinnar. Gruppen hade däremot olika åsikter om det finns könsskillnader rörande vad som studeras vid högskolan. Kopplat till bilden av vad som beskrivs som en etablerad bild av sverigefinska män som "*starka och stora*" fanns föreställningar om att män dras till skogsvård och kvinnor till vård, men samtidigt ifrågasatte ungdomarna själva detta utifrån sina egna erfarenheter och sociala världar. Sverigefinska kvinnor ansågs till exempel vara "*hårdare*" än svenska kvinnor, och sverigefinnar överlag arbeta hårt, vilket sågs som en viktigare gemensam faktor än kön i sig.

Att studera i Finland beskrivs som attraktivt, men svårt

Någon särskild information om studier utomlands har ungdomarna inte fått, förutom en elev som har gått i en internationell skola. Flera ungdomar nämnde ett starkt intresse för att studera i Finland, samt i lägre grad andra europeiska länder som England och Frankrike. Dock finns farhågor om att kraven på universitet och högskolor i Finland är för höga.

Fördomar om sverigefinnars alkoholkonsumtion

I dagsläget upplever ungdomarna till stor del sverigefinsk identitet som oladdat i Sverige, även om de beskriver att diskriminering på offentliga platser fortfarande kan förekomma när finska talas. Ungdomarna har även upplevt olika former av diskriminering, främst som barn, i termer av att kallas

'Finnjavel', samt olika typer av "skämt" om sverigefinnars förmodade alkoholkonsumtion. Den vanligaste fördom om sverigefinnar som de beskriver är att sverigefinnar är alkoholister eller dricker för mycket. Ungdomarna ser den alkoholism de själva har bevittnat bland äldre inom den sverigefinska gruppen som ett resultat av den svåra historiska bakgrund de finska arbetskraftsinvandrarerna haft i Sverige. Ungdomarna beskriver olika strategier för att hantera fördomar, från att skratta bort dem till att bli illa berörda. Ungdomarna beskriver även att de kan mötas av föreställningar om att sverigefinnar har god arbetsmoral, vilket de tror kan gagna dem i kontakten med högskolans lärare. Ungdomarna upplever att sverigefinnar står högt i den etniska hierarki de upplever finns i Sverige, en etnisk hierarki som också har beskrivits tidigare (SOU 2006:79). Gruppen säger att de skulle våga visa sin identitet som sverigefinnar i högskolan, men flera beskriver att de skulle vara i någon mån avvaktande med att göra det. En svårighet gruppen beskriver är att eftersom sverigefinnar inte är en synlig minoritet, kan människor omkring dem inte alltid förstå att vissa typer av fördomsfulla skämt om sverigefinnar och finländare är stötande. Men ungdomarna förväntar sig inte negativ särbehandling på universitetet.

Information vid studiebesök med sverigefinska förtecken

Gruppen tror att information om att huruvida det finns speciella resurser tillgängliga för den sverigefinska gruppen, inklusive aktuellt utbildningsutbud rörande Finlands historia, språk och kultur, skulle vara viktig att informera om när universitet och högskolor besöker grundskolor och gymnasium. Studentambassadörer med sverigefinsk bakgrund ses även kunna bidra med viss inspiration till högre studier.

En bredare bild av Finland i svenska högskoleutbildningar

Några ungdomar upplever att utbildningar om finsk konst och arkitektur saknas i det svenska högskoleutbudet. Ungdomarna undrar också i vilken mån kunskap om Finland och finländsk kultur sprids inom ramen för svenska högskoleutbildningar, bortom de svenska stereotyperna om finländare.

Läraryrket anses ha för låg status jämfört med Finland

För att få fler personer att bli lärare i finska språk betonades vikten av högre status för läraryrket i Sverige generellt, samt införande av ordningsbetyg för elever, som i Finland. Den svenska skolan uppfattades som gränslös och lättlurad. Ungdomarna undrade även i vilken mån det svenska skolsystemet inspirerats av det finska.

En sverigefinsk fadder anses ha samma prestationskultur

Att ha en sverigefinsk fadder som student upplever ungdomarna som mindre viktigt än att ha en fadder som har saker gemensamt med dem på ett individuellt plan, som liknande social bakgrund, eller någon som överkommit liknande personliga svårigheter. Det mest centrala värdet med en sverigefinsk fadder som framförs är att en sverigefinsk fadder förväntas ha mer finsk

disciplin än en svensk student, som antas vara präglad av det "lalleri" (slang för slapphet) som ungdomarna upplever kännetecknar den svenska skolan.

Värdet av en sverigefinsk studentförening anses stort

Ungdomarna ser ett stort värde med att ha en sverigefinsk studentförening vid universitetet. En sådan upplevdes kunna ge dem en möjlighet att träffa gamla och nya vänner, prata finska, fira sverigefinska högtider och följa sverigefinska traditioner. Ingen rädsla finns för att en sådan förening skulle väcka avund, eller skapa en hotbild mot sverigefinnar. Inte heller finns en rädsla för att en särskild lokal för en sådan förening skulle ses som ett särskiljande privilegium, som skulle kunna väcka avundsjuka och isolera gruppen, tvärtom anses en lokal vara mycket önskvärt.

Kurser i finska anses kunna öka anställningsbarheten på den svenska arbetsmarknaden

Att den svenska högskolan erbjuder kurser i finska anser ungdomarna var önskvärt ur ett anställningsbarhetsperspektiv, då språklig kompetens är en fördel på den svenska arbetsmarknaden, givet banden mellan svensk och finsk industri. Hela högskoleutbildningar på finska, till exempel läkarutbildning, anses vara bra för att få finländska studenter till Sverige, eller för sverigefinnar som vill arbeta i Finland, med reservationen att dessa då kräver mycket goda kunskaper i finska.

Fokusgrupper med tornedalska gymnasieungdomar

Ungdomarna i de intervjuade grupperna kommer främst ifrån studieovana hem. Samtliga läser på högskoleförberedande gymnasieprogram. Gruppens förkunskaper om högskolan verkade goda.

Omgivningens inställning till högre studier varierar

De ungdomar som kommer från studieovana hem betonar att det är högskoleutbildade släktingar som har introducerat högskolan i deras värld och inspirerat dem att läsa högskoleförberedande gymnasieprogram. De ungdomar som kommer från studieovana hem lyfter fram att föräldrarna har informerat dem om att det är allmänt bra att läsa på högskolan, att högskoleutbildning ger individen större frihet gentemot arbetsmarknaden, samt att det är ett privilegium att själv få välja vad en vill läsa. Jämnåriga tornedalska släktingar vid högskolan har beskrivit studiestress, men också det positiva med högskolans sociala liv. Grupperna associerade också högskolan till friheten att fördjupa sig i ett ämne, samt att ta utökat eget ansvar. Samtliga ungdomar är intresserade av att läsa vidare på högskolan, och har tydliga idéer om ämnesområden eller konkreta utbildningar.

I de flesta fall beskriver ungdomarna att tornedalska vänners reaktioner skulle variera, från neutrala till positiva, om de berättar att de ska börja på högskolan. Mest negativa förväntades vänner som läser yrkesinriktade gymnasieprogram vara. De beskrivs som väldigt skeptiska till högre studier och där beskrivs också en risk att tappa kontakten vid högskolestudier, särskilt utanför Tornedalen. Det finns bland vissa en uppfattning om att tornedalingar som lämnat Tornedalen för att studera på universitet och högskolor på annan ort ofta inte återvänt. Att särskilt kvinnor lämnat Tornedalen har också tidigare beskrivits (Cullblom 1996).

Båda grupperna beskriver att de upplever att det finns ett visst akademikerförakt bland tornedalingar, särskilt äldre, men att detta har börjat förändrats. Föraktet upplevdes böttna i föreställningen om att det önskvärda är att göra rätt för sig i samhället så fort som möjligt. Ungdomarna koplade detta till att många äldre börjat arbeta mycket tidigt inom gruvnäring, skogsnäring och jordbruk. Även ungdomarna själva har också ofta deltagit i skötsel av sina familjers egendomar från tidig ålder. För vissa har de erfarenheterna förstärkt motivationen att läsa på högskolan, då de inte ville arbeta med detta på heltid.

Studie- och yrkesvägledning anses vara för allmänt hållen och behöver fokusera mer konkret på ekonomi

Alla ungdomar har fått studie- och yrkesvägledning i grundskolan och i gymnasiet som de upplever som allmänt hållen och antagningstekniskt orienterad. Högskoleprovet är följaktligen väl känt och ses som en antagningsväg. Särskilt vägledningen på gymnasiet upplevdes som för generell, och inte tillräckligt inriktad mot verkligheten i att studera. En åsikt är att studie- och yrkesvägledning behöver konkretisera relationen mellan ekonomi och högre studier för att motivera unga tornedalingar till högskolan. I detta ingår att informera om lönenivåer och arbetsmarknaden utanför närområdet, särskilt om den egna orten har, eller upplevs ha, få arbeten som krävde högskoleutbildning. Lönenivå och löneutveckling efter avslutad högskoleutbildning anses vara särskilt viktigt att informera om, eftersom lokala industrier erbjuder höga ingångslöner till ungdomar med enbart gymnasieutbildning.

Högskoleinformation om stress, social stämning, boende, ekonomi, distansstudier, meänkieli och löner

Båda grupperna har erbjudits att besöka högskolor, vilket kan innebära flera timmars restid till närmsta universitet eller högskola. Några har tackat nej med hänvisning till avståndet, eller för att den inriktning de vill läsa inte finns. Någon har ordnat en egen studieresa till Stockholm. De som har genomfört besök har erfarenheten som grund för sin syn på högskolan som en plats med utökat eget ansvarstagande. En grupp har aldrig fått något besök på sin skola av något universitet eller någon högskola, medan den andra gruppens skola fått besök från ett lärosäte i Stockholm. Besöket från Stockholm upplevdes som positivt, men gruppen efterfrågar mer information om svårigheter eftersom de upplevde att högskolan hade sålts in utan problematisering, vilket väckte misstänksamhet. De upplever att deras frågor om möjliga svårigheter som studiestress inte togs på allvar.

En grupp upplever att det är viktigt för högskolor att informera unga tornedalingar om hur de kan försörja sig och bo under studietiden. Liksom studievägledning anses studiebesök behöva informera om vad högskolestudier kan leda till i termer av yrken, ingångslöner och löneutveckling. Givet avstånden i Tornedalen är även information om möjligheten till distansstudier något de anser borde lyftas. Den andra gruppen anser att ingen specifik information krävs för tornedalingar, även om information om kurser i meänkieli ses som en "bonus". Denna grupp ser det som mer viktigt att högskolor ger realistisk information om den sociala stämningen på högskolan är god eller om olika grupper är segregerade. Att informera om svårigheter anser denna grupp vara särskilt viktigt för studier som kräver flytt från Tornedalen, eftersom en misslyckad satsning på annan ort har större konsekvenser än en i närområdet.

Båda grupperna är entydiga i att för tornedalska ungdomar från studieovana hem behövs konkret information från högskolan om arbetsmarknaden i stort, för att de ska kunna göra medvetna val i relation till närområdets arbetsmarknad. För att kunna förändra attityder hos lågmotiverade torne-

dalingar från studieovana hem föreslog ungdomarna att högskolans information borde riktas till både barn och föräldrar.

Närhet till högskolan anses viktigt för tornedalingar

Att lärosätet ligger nära uppväxtorten anses viktigt för att kunna vara nära sin familj. Båda grupperna tror att det kan vara viktigt för unga tornedalingar att det finns andra tornedalingar på högskolan. Ju närmare Tornedalen lärosätet ligger, desto mindre förväntar ungdomarna sig att upplevelsen av att vara annorlunda är, även om de tror att sättet tornedalingar pratar på särskiljer dem från andra norrbottningar, även på närliggande universitet och högskolor (i sammanhanget bör nämnas att 'närliggande' innebar timmars pendlingsavstånd).

Synen på studielån anses bero på familjebakgrund, generation, och huruvida utbildnings ses som lönsamt

Inställningen till studielån hos tornedalingar ses i hög grad bero på familjebakgrund. Tidigare tornedalska generationers arbetsmoral, som innebar att det var viktigt att göra rätt för sig genom att börja arbeta direkt efter skolan, beskrivs stå i motsatsställning till studielån. Unga tornedalingar beskrivs leva i skärningen mellan denna generations inställning, sina föräldrars generation och den egna. Ungdomarna tror att idén om att utbildning lönar sig ekonomiskt behöver spridas för att studielån ska få en mer positiv innebörd.

Värdet av distansutbildningar anses högt

Grupperna uppfattar distansutbildningar som positivt för unga tornedalingar. Rent konkret anses större universitet och högskolor ligga så långt bort att distansstudier kan lösa pendlingsproblematiken och möjliggöra fortsatt skötsel av skog och land (vilket framförallt beskrevs som förväntat av män). Distansutbildning ses också som ett sätt att kombinera arbete och studier, samt som att de kan göra högskolestudier mer attraktivt och motverka ekonomisk oro, eftersom det är billigare att inte behöva flytta. Distansstudier anses också kunna möjliggöra livslångt lärande.

Populära utbildningar anses relatera till Tornedalen

En grupp upplever att universitetsutbildningar som är mer populära bland tornedalingar är inriktade mot näringarna i Tornedalen; skogsbruk, jordbruk och gruvsdrift. Den andra gruppen upplever att de utbildningar som är populära bland tornedalingar inte skiljer sig från de utbildningar de upplever är populära generellt i Sverige, som jurist, ekonom och psykolog.

Information om studier utomlands har främst förekommit på gymnasiet

Information om studier utomlands har främst förekommit på gymnasiet och uppfattades som kortfattad och övergripande, utan tillräckligt fokus på ekonomiska aspekter. Grupperna uttryckte överlag ett intresse för att studera utomlands, motiven varierar från utbildningsspecifika till en mer generell önskan om att se något nytt. USA, England och Finland nämndes. Bara i Finlands fall beskrevs en koppling till att vara tornedaling, då språket sågs som nära.

Kön anses kunna påverka övergång och studieval

Båda grupperna upplever att det är mer vanligt att tornedalska kvinnor läser på högskolan än tornedalska män. Detta hänfördes till Tornedalens historia, där männen beskrivs ha arbetat i skogarna och på åkrarna, och sedermera i gruvan, och i viss mån förväntas göra det fortfarande. Däremot ansågs kvinnor, som historiskt skött hemmet, ha blivit friare i relation till utbildningssystemet. Forskning har också noterat en förekomst av normerande könsroller i Tornedalen (Juntti-Henriksson 2008). Ungdomarna beskriver även könsbundna studieval, tornedalska kvinnor upplevs vara mer inriktade på vårdutbildningar och samhällsvetenskapliga utbildningar än tornedalska män, som snarare väljer mellan tekniska utbildningar eller att inte studera alls. Ett skäl till att vissa utbildningar kan ses som mindre acceptabla för tornedalska män beskrivs vara att de kan få män att framstå som knapsu (begreppet förklarades beskriva en 'omanlig' man). Själva inställningen till högre utbildning beskrivs dock som en mer central skiljelinje än valet av enskild utbildning.

Tekniska högskoleutbildningar ses som viktiga

Grupperna upplever inte att det saknas några specifika typer av högskoleutbildningar för tornedalingar, däremot ses tekniska utbildningar som viktiga på grund av gruvnäringen.

Värdet av tornedalska studentföreningar anses stort

Synen på värdet av att ha en tornedalsk fadder varierar mellan individer i grupperna. Behovet beskrevs som störst i relation till att studera i Stockholm. En tornedalsk studentförening upplevs ha större värde ur social synpunkt och för att kunna sprida information om högskolestudier inom gruppen. Ingen rädsla för att tornedalingar skulle betraktas som separatistiska eller väcka avundsjuka hos andra grupper uttrycktes. Speciella föreningslokaler upplevs dock inte behövas.

Meänkieli på distans anses viktigt för språkrevitalisering

Högskolekurser i meänkieli anser ungdomarna behövs främst för de tornedalingar som inte kan tala meänkieli. Kurser i meänkieli anses med fördel kunna ges på distans, då ungdomarna upplever att få personer i Tornedalen skulle flytta därifrån enkom för att kunna läsa meänkieli⁴. Samtidigt beskrivs språket som starkt identitetsbärande för att identifiera sig som tornedaling, och det fanns en stor medvetenhet om behovet av språkets revitalisering. Ungdomarna uttrycker oro för att meänkieli ska dö ut.

Äldrevårdsutbildning på meänkieli

Att ge hela utbildningar i andra ämnen på meänkieli bedöms av en grupp inte som meningsfullt på grund av att de upplevde att meänkieli var på väg att försvinna. En svårighet som gruppen nämner är att det inte anses finnas en homogen skriftlig grammatik som kan ligga till grund för läromedel. I sammanhanget bör det förtydligas att det finns en etablerad grammatik

4 Meänkielis ursprungliga språkområde är dock historiskt större än Tornedalen.

för meänkieli, men att meänkieli historiskt sett använts muntligt. Det finns skriftliga läromedel på meänkieli, dock ännu i mindre omfattning, och för elever snarare än studenter. Den andra gruppen anser att vårdutbildningar på meänkieli skulle kunna ha betydelse, särskilt för de som arbetar inom äldreården i Tornedalen, eftersom de upplevde att många äldre tornedalingar bara pratar meänkieli. Gruppen tror också att utbildningar på meänkieli kan vara av vikt för tornedalingar som inte pratar svenska.

Distansutbildning och lön för att få fler lärare i meänkieli

För att fler ska vilja bli lärare i meänkieli, och språket ska kunna bevaras, föreslår en grupp distansutbildningar som lösning, så att unga människor kan lära sig meänkieli på ett flexibelt sätt. Denna grupp beskriver även att det finns generationer som inte fått lära sig meänkieli på samma sätt som tidigare, och är i särskilt stort behov av det. De anser att läraryrket har god status inom den tornedalska gruppen men är kodat som ett kvinnoyrke. Den andra gruppen nämner att det krävs ekonomiska incitament för att folk ska vilja bli lärare i meänkieli.

Diskriminering inom högskolan ses inte som ett problem, att vara öppen är mer en fråga om meningsfullhet än risk

Den oro som ungdomarna beskriver inför högskolestudier handlar inte om diskriminering utan om att klara studier, ekonomi och boende. Osäkerhet kring hur det är att studera i en större stad beskrivs även, det finns föreställningar om att det är mycket stora skillnader mellan stad och land.

Åsikterna skiljer sig åt mellan grupperna om huruvida att vara tornedaling kan leda till problem på högskolan. En grupp sade kategoriskt nej. I den andra gruppen gick åsikterna mer isär. De menar att problemet inte är att gruppen har direkta fiender, utan snarare att det finns en brist på kunskap om att tornedalingar överhuvudtaget existerar som grupp, vilket kunde kännas kränkande. Det finns en förhoppning om att universitetslärare inte skulle vara okunniga. Inga ungdomar beskriver personliga erfarenheter av diskriminering på grund av att vara tornedaling, däremot kan komikers gestaltningar av norrbottningar i olika tv-program, stereotypiska "parodier", kännas kränkande.

Ingen ungdom fruktar att vara öppen, eller föreställer sig att de skulle bemötas negativt om de är öppna med att vara tornedaling. Men grupperna skiljer sig något åt i synen på hur öppna de vågar, eller vill, vara med sin tornedalska identitet. En grupp beskriver strategin att välja att vara öppen eller inte utifrån vilken förkunskap motparten verkar ha om tornedalingar, vilket främst avgör om de upplever öppenhet som meningsfullt. Ungdomarna verkade inte rädsla för att lyfta sin identitet, men om motparten bedömdes sakna kunskaper helt upplevdes det som omständligt och tröttsamt att behöva undervisa om tornedalingar. Som standardsvar på frågan om bakgrund skulle denna grupp svara Norrbotten i första hand. Den andra gruppen hade erfarenheter av att bemötas med föreställningar om att ha god arbetsmoral när de presenterat sig som tornedalingar. Samtidigt gör även de, som den andra gruppen, kontextuella bedömningar. Utifrån föreställningen

att tornedalingar skulle vara mindre kända som grupp i södra Sverige, vilket var synonymt med Stockholm, tror de att det är mindre meningsfullt att uppge sin identitet där.

Rekommendationer och förslag

UHR rekommenderar svenska universitet och högskolor att ha en minoritetspolitisk strategi med egna riktlinjer

Intervjuerna antyder att högskolan kan ha en viktig roll som motor för den svenska minoritetspolitiken på en rad områden. Men för att högskolan ska nå dit kan frågorna sannolikt inte enbart vara en angelägenhet för de fyra lärosäten som har fått ett formellt ansvar för utbildningar i nationella minoritetsspråk.⁵ Därför rekommenderar UHR alla svenska universitet och högskolor att ha en minoritetspolitisk strategi och ta fram egna riktlinjer för hur de kan bidra till minoritetspolitikens mål att skydda och främja de nationella minoriteternas språk och kultur, bekämpa diskriminering, samt i rollen som förvaltningsmyndigheter informera om rättigheter och stärka möjligheter till inflytande och delaktighet (Lag 2009:724 om nationella minoriteter och minoritetsspråk, Språklag 2009:600). Genom att ha en minoritetspolitisk strategi visar universitet och högskolor också att de är medvetna om minoritetspolitikens mål, samt hur de vill bidra till dessa, vilket kan bidra till att välkomna studenter från nationella minoriteter genom att visa att högskolan är en trygg plats där de kan vara öppna med sin identitet. Det bör dock påpekas att den svenska högskolan sannolikt inte ensam kan kompensera för de brister i tidigare utbildningsled som beskrivs i intervjuerna eller den arbetslivsdiskriminering som beskrivs.

I en minoritetspolitik strategi bör olika konkreta aktiviteter och åtgärder ingå, beroende på varje universitet och högskolas förutsättningar. De förslag som ges baseras i första hand på intervjuerna, på de årliga samråd med de nationella minoriteterna UHR deltar i tillsammans med Skolverket, Skolinpektionen, Specialpedagogiska skolmyndigheten och Universitetskanslersämbetet, samt tidigare rapporter och forskning.

Rutiner för att kombinera högre studier och kultur

UHR anser att det är viktigt att universitet och högskolor har konkreta rutiner för hur studenter från nationella minoriteter ska kunna delta i kulturbärande aktiviteter och religiösa högtider utan att missa tentamensmöjligheter eller halka efter i undervisningen. Vad gäller examinationer rekommenderas universitet och högskolor redan idag generellt att vid schemaläggning ta hänsyn till studenter som av religiösa skäl inte kan delta i tentamina vid vissa religiösa högtider (UKÄ 2017a). Vad gäller möjlighet till frånvaro vid obligatoriska moment kan ersättningsuppgifter erbjudas, så länge dessa inkluderas i kursplaner (UKÄ 2017a). Med viss planering och kulturell medvetenhet

5 Södertörns högskola (romani chib), Umeå universitet (samiska, meänkieli), Stockholms universitet (finska) och Lunds universitet (jiddisch).

torde alltså universitet och högskolor kunna ta fram rutiner som möjliggör för nationella minoriteter att kombinera högre utbildning med kultur och religion. Sådana rutiner kan bidra till att studenterna lättare kan uttrycka sin kulturella identitet. Utan sådana rutiner riskerar enskilda ungdomar att behöva ställa övergång till högre studier i motsatsställning till sin kultur. Till exempel behöver samiska studenter ha möjlighet att delta i renskötseln vid de tillfällen under året då det har en viktig symbolisk och praktisk innebörd, vilket även kan öka deras möjligheter att flytta till universitet och högskolor utanför Sápmi. Judiska ungdomar behöver kunna kombinera religion och studier.

Information om nationella minoriteter vid studiebesök

Tidig information om högre studier har visat sig kunna öka sannolikheten för övergång till högre studier (Anders och Micklewright 2015). Vid besök i grundskoleklasser från 3–6 kan UHR:s lektionsmaterial "Välkommen till högskolan" användas för att förmedla allmän information om högskolan⁶. Materialet består av en lektionshandledning, som också berör könsbundna studieval, och en kort animerad film, som även finns textad på de nationella minoritetsspråken. Om universitet och högskolor, vid besök i grund- och gymnasieskolor inom ramen för allmän studieinformation, också informerar om aktuellt kursutbud inom de nationella minoriteternas språk, historia och kultur, samt att det finns rutiner för att nationella minoriteter ska kunna kombinera studier med sina kulturer, nås alla elever från nationella minoriteter tidigt om hur högskolan relaterar till deras språk och kulturer. Informationen kan vara särskilt viktigt för elever från nationella minoriteter som bor utanför de geografiska områden som traditionellt associeras med några av de nationella minoriteterna, framförallt Sápmi för samer och Tornedalen för tornedalingar, vilket kan bidra till revitalisering av de nationella minoriteternas språk på ett nationellt plan. Tidigare undersökningar visar att barn från nationella minoriteter inte alltid är medvetna om att de har särskilda rättigheter (Forum för nationella minoriteter i Sverige/Hugo Valentincentrum 2011) och information från högskolan kan bidra till att informera dem. Andra elever informeras samtidigt också om att det finns nationella minoriteter som har särskilda rättigheter, vilket intervjuerna antyder inte alltid är väl känt vare sig i skolan eller i samhället i stort.

Aktiviteter specifikt för elever från nationella minoriteter

Om universitet och högskolor utför aktiviteter specifikt för elever från nationella minoriteter i grundskolan och gymnasiet, ges möjlighet till fördjupade diskussioner om högskolestudier. För att främja språklig revitalisering är det viktigt att utgå ifrån att de nationella minoriteterna finns spridda över hela Sverige. För att få möten till stånd kan universitet och högskolor antingen kontakta skolor med profil mot nationella minoriteter eller organisationer som representerar nationella minoriteter. Samarbete med nationella minoritetsorganisationer bör dock inte ses enbart som en praktisk fråga för att

6 <https://www.uhr.se/lika-mojligheter/valkommen-till-hogskolan/>

få kontakt med ungdomar, utan som en kvalitetssäkring där organisationernas kulturella kunskap bidrar till ett bättre möte. Vid möten enbart för barn och ungdomar från nationella minoriteter bör information om aktuellt kursutbud inom de nationella minoriteternas språk, historia och kultur ingå, samt en beskrivning av vilka rutiner som finns för att nationella minoriteter ska kunna kombinera studier med sina kulturer. Utöver detta ger intervjuerna vissa indikationer på grupp-specifika aspekter som kan vara viktiga att beakta i möten mellan högskolan och elever från nationella minoriteter:

- För judiska elever kan information om hur högskolan arbetar mot antisemitism vara särskilt värdefull, samt information om högskolans rutiner för hur högskolestudier kan kombineras med judisk kultur och religion.
- För samiska elever kan information om högskolans rutiner för hur studier kan kombineras med renskötsel vara särskilt värdefull, särskilt vid campusstudier. Information om distanskurser i samiska språk kan bidra till språklig revitalisering och distansundervisning i allmänhet kan betonas, eftersom den kan underlätta för de unga samer som vill bo kvar i Sápmi att samtidigt studera.
- För sverigefinska elever kan information om kurser i finska särskilt betonas. Finska beskrevs i intervjuerna viktigt inte bara som identitetsbärande, utan som ett sätt att öka sin attraktivitet på den svenska arbetsmarknaden utifrån sambanden mellan svensk och finsk industri.
- För tornedalska elever kan information om möjligheten att läsa kurser i meänkieli på distans särskilt betonas. För tornedalingar från studieovana hem kan information ges om hur högskoleutbildning relaterar till arbetsmarknaden i och utanför Tornedalen, lönenivåer, studentekonomi, praktiska frågor, samt distansutbildning. Tornedalska elever från studieovana hem kan även erbjudas mentorer under grundskolan för att stärka deras akademiska självförtroende. Medvetenhet bör finnas om att könsbundna studieval kan förekomma, i termer av att män förväntas arbeta i skog, mark och gruvnäring direkt efter gymnasiet.
- För romska elever kan information om hur högskolan arbetar mot antiziganism vara särskilt värdefull. Tidig information om högskolan överlag kan ha mycket stor effekt. I mötet med romska elever kan allmän information behöva ges för att kompensera för eventuella brister i tidigare studie- och yrkesvägledning, då sådana beskrevs i intervjuerna. Information om studielån, att utbildning i Sverige är avgiftsfri, att högskolan har stödssystem för olika typer av funktionsnedsättningar, och hur studier relaterar till arbetsmarknaden kan vara viktig. Information om möjligheten att läsa på distans bör lyftas då det sågs som positivt i intervjuerna, samt vad som kännetecknar distansstudier som studieform i termer av akademiska färdigheter och en lägre grad av socialt stöd. Medvetenhet bör även finnas om att det kan finnas en oro för högre studier och att de därför behöver avdramatiseras, vilket beskrevs i intervjuerna. Att i samband med möten erbjuda mentorer från högskolan under grundskola och gymnasium kan bygga akademiskt självförtroende, och att erbjuda studentskuggning till gymnasieelever kan

avdramatisera högskolestudier. Att elever får träffa romska studentambassadörer som etablerat sig på arbetsmarknaden kan inspirera, eftersom den arbetsmarknadsdiskriminering som beskrevs i intervjuerna kan göra att högskolestudier upplevs som meningslösa. I intervjuerna beskrivs att vissa romska familjer förväntar sig att unga män ska arbeta direkt efter gymnasiet och unga kvinnor gifta sig, vilket även tidigare undersökningar funnit (Ungdomsstyrelsen 2009). Medvetenhet om detta underlättar sannolikt högskolefrämjande samtal, men också att synen på könsroller varierar inom, och mellan, romska grupper, familjer och individer.

Information på de nationella minoritetsspråken

UHR anser att det är viktigt att information om högre studier och varje universitet och högskolas minoritetspolitiska strategi presenteras på de nationella minoriteternas språk, samt på svenska, på hemsidor, samt i skriftlig information. Detta kan bidra till att främja revitalisering av de nationella minoritetsspråken och främja de nationella minoriteternas kulturer. Information om vilka rutiner som finns för att studenter från de nationella minoriteterna ska kunna kombinera studier med sina kulturer bör inkluderas, samt information om vilka delar av lärosätets utbildningsbud som kan vara särskilt relevant för de nationella minoriteterna. Även information om möjligheten att bilda egna ideella studentföreningar, samt existerande studentföreningar för studenter från nationella minoriteter, kan ges. Information om rätten att vara öppen med sin identitet och hur trakasserier kan anmälas kan även med fördel presenteras. Att information ges på de nationella minoritetsspråken föreslås inte utifrån en föreställning om att nationella minoritetsungdomar inte förväntas kunna svenska. Det innebär att högskolan gör ett inkluderande symboliskt ställningstagande och samtidigt informerar om de nationella minoriteternas rättigheter och möjligheter.

Behörighetsgivande högskolepedagogik om minoriteterna

UHR anser att det är viktigt att behörighetsgivande högskolepedagogisk utbildning för högskolans lärare inkluderar gruppspecifik kunskap om de fem nationella minoriteternas språk, kultur, historia i Sverige, lagliga rättigheter, situation i nuet, samt samernas status som urfolk. SUHF rekommenderar också att ett mål med behörighetsgivande högskolepedagogisk utbildning ska vara att deltagaren ska kunna möta studenter på ett inkluderande sätt och uppnå ett reflekterat förhållningssätt till det egna akademiska lärarskapet (SUHF 2016). I sådan undervisning kan ingå kunskap om olika former av gruppspecifika fördomar, i syfte att stärka högskolepedagogers förmåga att identifiera och hantera sådana. Det är viktigt att behörighetsgivande högskolepedagogisk utbildning förmedlar till högskolans lärare att nationella minoriteter finns i högskolan, även om de inte öppet visar sin identitet av rädsla för diskriminering. Flera utsagor i intervjuerna visar att kunskap om gruppspecifika aspekter behöver beaktas. Det framkom till exempel att bland annat tornedalingar kan uppleva att okunskap om att tornedalingar finns och är en nationell minoritet som kränkande. I intervjuerna framgår

även att antiziganism och antisemitism i grundskolan och gymnasiet gör att romska och judiska elever förväntar sig diskriminering i högskolan. Vad gäller sverigefinska ungdomar beskrevs alkoholrelaterade skämt om sverigefinnar och finländare som mycket vanliga. Intervjuerna antyder att även hur undervisning som berör nationella minoriteter bedrivs i högskolan kan behöva beröras. Undervisning om konflikten Israel-Palestina vinner utifrån intervjuerna på att bedrivs med medvetenhet om att judiska studenter ofta görs ansvariga för denna konflikt. På samma sätt vinner undervisning om landsrätt på att bedrivs med medvetenhet om att landsrätt är del i en pågående konflikt som av samer kan ses som avgörande för gruppens existens.

Studentföreningar och faddrar

UHR anser att det är viktigt att universitet och högskolor informerar studenter från nationella minoriteter om möjligheten att bilda egna studentföreningar enligt 13 § i högskoleförordningen (1993:100) som ger demokratiskt uppbyggda ideella organisationer rätten att använda undervisningslokaler vid sammankomster. De stödjande sociala nätverk som då kan bildas kan främja gruppernas kulturer och språk, samt stärka deras egenmakt och sociala inflytande. I intervjuerna framgår att alla grupper ser detta som en positiv möjlighet, även om till exempel judiska ungdomar vant sig vid att undvika synlighet för att undvika antisemitism. Studentföreningar kan dock bidra till att öka trygghet, vilket romer nämner. I intervjuerna framgår även att ungdomarna ser det som positivt att erbjudas faddrar från den egna nationella minoriteten under studietiden, vilket kan främja de nationella minoriteternas språk och kulturer.

Proaktiv hållning mot diskriminering

Ingen grupp ser det som helt oproblemiskt att vara öppen med sin bakgrund på högskolan, i judars och romers fall sågs det som mycket riskabelt. UHR anser därför att det är viktigt att universitet och högskolor proaktivt i sitt informationsmaterial och på hemsidor tydliggör att nationella minoriteter öppet ska kunna bära symboler förknippade med sin nationella minoritet och tala sitt språk utan risk för diskriminering. Högskolans rutiner för att anmäla och beivra diskriminering bör beskrivas. Detta kan bidra till att studenter vågar uttrycka sin kulturella identitet och värna deras kulturer, egenmakt och sociala inflytande.

Kreativ reflektion kring det egna utbildningsutbudets roll

Alla universitet och högskolor kan bidra till de minoritetspolitiska målen genom att se över hur det egna utbildningsutbudet relaterar till de nationella minoriteterna, och hur deras kulturer och språk kan integreras i existerande utbud, där distansutbildningar är viktiga att beakta för flera av grupperna. I intervjuerna framkom till exempel att om högskolans musikutbildningar gav romsk musik högre status formellt skulle de kunna vara av större intresse för romska ungdomar. Tornedalska ungdomar lyfte ett behov av äldrevårdsutbildning på meänkieli, alternativt av sådana valbara inslag i existerande utbildningar. Samiska ungdomar trodde att kortare lärarutbild-

ningar i samiska språk, eller samiska fördjupningar inom utbildningar, kunde bidra till fler lärare i samiska. Sannolikt ser vana utbildningsanordnare fler synergieffekter i det egna utbudet.

Referenser

Anders, Jake och Micklewright, John (2015) Teenagers' expectations of applying to university: How do they change? *Education Sciences* 5:281–305.

Barnombudsmannen (2005) *De vill att jag ska vara osynlig*. Rapport BR2005:07.

Beach, Dennis och Puaca, Goran (2014) Changing higher education by converging policy-packages: education choices and student identities. *European Journal of Higher Education* 20(4).

Catomeris, Christian (2004) *Det ohyggliga arvet: Sverige och främlingen genom tiderna*. Ordfront: Stockholm.

Cullblom, Ester (1996) *Män styr och kvinnor flyr Tornedalen: kvinnliga strategier i en värld av manlig maktdominans*. Länsstyrelsen i Norrbottens län: 1996:13

Diskrimineringsombudsmannen (2008) *Diskriminering av samer – samers rättigheter ur ett diskrimineringsperspektiv*. DO:s rapportserie 2008:1.

Forum för nationella minoriteter i Sverige/Hugo Valentin-centrum (2011) "Vi är ju också människor!" Ett barnrättsperspektiv på nationella minoriteter i Sverige. NAMIS-serien 6.

Graneheim, Ulla, H och Lundman, Berit (2003) 'Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness.'. *Nurse education today* 24 (2): 105–112.

Hylander, Ingrid (1998) *Fokusgrupper som kvalitativ datainsamlingsmetod*. Linköpings Universitet: FOG Rapport Nummer 42, rev 2001.

Juntti-Henriksson, Ann-Kristin (2008) Strong, aware, and unequal: Women's lives in Tornedalen (northernmost borderland of Sweden). *Equal Opportunities International*, Vol. 27 (4): 317–336

Mosley-Howard, Susan m.fl. (2016) Niila Myaamia (I Am Miami): Identity and Retention of Miami Tribe College Students. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice*, Vol. 17(4): 437–461.

Skolinspektionen (2010) *Rätten till kunskap*. Rapport 2010:14.

Rodell Olgac, Christina, Dimiter-Taikon, Angelina (2013) "Mamma, ska jag säga att jag är rom?": En kartläggning av romska barns och elevers skolsituation i fem pilotkommuner för Skolverket. Södertörns högskola, Institutionen för kultur och lärande, Pedagogik.

Snellman, Kaisa m.fl. (2015) The Engagement Gap: Social Mobility and Extracurricular Participation among American Youth. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 657(1): 194–207.

- SOU 2006:79 (2006) *Integrationens svarta bok, agenda för jämlikhet och social sammanhållning*, Slutbetänkande av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering.
- Stuart, Mary (2011) The impact of engagement with extracurricular activities on the student experience and graduate outcomes for widening participation populations. *Active Learning in Higher Education* 12(3): 203–215.
- SUHF (2016) *Rekommendationer om mål för behörighetsgivande högskolepedagogisk utbildning samt ömsesidigt erkännande*. REK 2016:1.
- Ungdomsstyrelsen (2009) *Unga romers situation: en intervjustudie*. Rapport 2009:10.
- Universitets- och högskolerådet (2016) *Kan excellens uppnås i homogena studentgrupper?*
- Universitets- och högskolerådet (2017) *Nationella minoritetsutbildningar 2014–2016*.
- Universitets- och högskolerådet (2017) *Utbildning går i arv*.
- Universitetskanslerämbetet (2017a) *Rättssäker examination*.
- Universitetskanslerämbetet (2017b) *Universitet och högskolor Årsrapport 2017*. Rapport 2017:8.
- Wallengren, Simon och Mellgren (2015a) The Other Way Around: The Roma Minority's view on Doing Research on Sensitive topics". *International Journal of Social Science Studies*, 3/4: 14–24.
- Wallengren, Simon och Mellgren, Caroline (2015b) The role of visibility for a minority's exposure to (hate) crime and worry about crime – a study of the Traveller community. *International Review of Victimology*, 21/3: 1–17.
- Wigerfelt, Berit, Wigerfelt, Anders (2015) Antisemitiska och antiromska hatbrott i Sverige. *Socialvetenskaplig tidskrift* 3–4: 265–282.
- Wikstrand, Frida, Lindberg, Mia (2015) *Tala om arbetslivet*, Skolverket: Stockholm.

Bilaga 1: Intervjuguide

1. Vad vet ni om hur det är att plugga på universitetet?
2. Har ni besökt ett universitet med er skola någon gång?
3. Har personer från något universitet kommit till er skola och berättat om hur det är att plugga där?
 - a. Vad borde de berätta om som är viktigt för er grupp tror ni?
4. Vad har ni fått för studie- och yrkesvägledning om universitetsstudier i skolan?
 - a. Vilken typ av studie- och yrkesvägledning tror ni hjälper er grupp att vilja börja plugga på universitetet?
5. Känner ni några i er grupp som pluggat eller pluggar på universitet?
 - a. Vad har dom berättat om hur det är att plugga på universitetet?
6. Vad säger dom i er grupp ni känner som inte har pluggat på universitet om det?
7. Är ni intresserade av att plugga på universitetet?
8. Vad vet ni om högskoleprovet?
9. Vad tror ni är viktigt för att unga i er grupp ska vilja plugga på universitet?
 - a. Tror ni det är viktigt att det finns andra från er grupp på universitetet?
 - a. Tror ni det är viktigt att universitetet ligger nära där de bor?
10. Vad tror ni er grupp tycker om att ta studielån för att plugga på universitet?
11. Vad tror ni er grupp tycker om att plugga på universitetet på distans, alltså på nätet?
12. Saknas det någon utbildning på universitetet som er grupp skulle vara intresserade av att gå?
13. Vill era familjer att ni ska plugga på universitetet?
 - a. Har era föräldrar pluggat på universitetet?
 - a. Vad skulle era vänner tycka om ni började plugga på universitetet?
14. Finns det något som oroar er med att plugga på universitetet?
15. Finns det universitetsutbildningar som är mer populära än andra i er grupp?
16. Finns det universitetsutbildningar som er grupp absolut inte vill plugga?
17. Är det lika vanligt att killar och tjejer från er grupp pluggar på universitetet?
18. Pluggar killar och tjejer från er grupp olika saker på universitetet?
19. Kan er grupp få problem på universitetet bara för att de tillhör er grupp?
20. Tror ni att er grupp vågar visa sin grupptillhörighet när de pluggar på universitetet?

21. Vad kan universitetet göra för att hjälpa de i er grupp som vill plugga på universitetet?
 - a. Skulle det hjälpa att ha en fadder från er grupp?
 - a. Skulle det hjälpa om det fanns en förening för er grupp?
 - a. Skulle det hjälpa om det fanns särskilda platser bara för er grupp?
 - a. Skulle det hjälpa om universitetet lär ut er grupps språk?
 - a. Skulle det hjälpa om det finns utbildningar på er grupps språk på universitetet?
22. Vad skulle kunna få fler från er grupp att bli lärare i er grupps språk?
23. Är ni intresserade av att plugga en termin eller en hel utbildning på universitet utomlands?
24. Vad har ni fått för information om att plugga på universitet utomlands?

לאקסיס ערעדנאָ וואָ ונרעלסווא וויסנעפֿאַ, ודאַרג עניילקן ניאַ עיצאַנימירקסיד וצ, סרערעל וואָ נעאַרד.

זאָ רוטלוק וואָ טייקשיטימעסיטנאַ נבירשאַב יראַדנאַקעס עכויה ניאַ מידימלת עשידיי שיוואַלק

עיצידנאַק אַ, וסקאַוו ונטנעמ עגנוי יד זאָ נעאַרד קידנעטש אַ זאָ נבירשאַב זיאַ טייקשיטימעסינאַ ראַלק אַ ונֶפֿ רעמ. מידומיל אַעלאַק וצ טרירעפֿסנאַרט טרעוו סאַוו טיירג קידנעטש ונניז ונֶפֿ יד וטפֿעה וצ ידכ ורודעצאַרפֿ נבאַה פֿראַד נעמ, אַעלאַק ניאַ טייקשיטימעסינאַ געקטנאַ גנויצאַב. מידומיל ערעכעה טימ רוטלוק וואָ עיגילער עשידיי

זאָ טעבראַ וואָ טייקשינאַמאַר-יטנאַ נבירשאַב מידימלת יראַדנאַקעס רעכעה אַמאַר שיוואַלק

יראַטנעמעלע ניאַ סראַלעסנואַק סנאַזייג ערעיראַק וואָ סרערעל זאָ טגאַזעג נבאַה אַמאַר עגנוי דס אַ מעד ונֶפֿ קיגנעהפֿאַ ייז טכאַמ סאַוו, אַמאַר יד וגעוו טדערעג רעדייאַ נבאַה לויש יראַדנאַקעס וואָ טייקשינאַמאַר-יטנאַ סנפֿאַ. מידומיל ערעייז ניאַ ענעסקאַוורעד עלעודיווידינאַ יד ונֶפֿ טנעמטימאַק רעוויטאַגענאַ אַ ניאַ קלאַט גנודליב מעד סולפֿנייאַב זאָ נבירשאַב זיאַ מידימלת וואָ סרערעל ונֶפֿ אַ זאָ ונטנעמ עגנוי עכעלטע יב נבירשאַב טרעוו טייקשינאַמאַר-יטנאַ. סעאַעלאַק ניאַ דוואַ, ניימ טעבראַ ניאַ טרינימירקסיד ונניז אַעלאַק ניאַ ונרעל סאַוו אַמאַר יד. נבעל ונֶפֿ לייט רעכעלדימראַפֿ ונניפֿעג יוו ויזאַ, גנודליב ערעכעה געק סנעלאַבימאַ ונעגערב זאָ נבירשאַב טרעוו טעקראַמ נבירשאַב ונניז תּוחפּש עכעלטע ניאַ סעלאַר רעדנעג. שיוואַלק זאָ נבירשאַב טרעוו טעבראַ רעמ נבאַה וליוו ונטנעמ עגנוי יד. מידומיל ערעכעה וצ עיצוזנאַרט יד ראַפֿ סולפֿנייאַ נאַ זאָ עיצאַמאַפֿניאַ עלעיצעפּס יוו ויזאַ, סנאַדייג ריראַק עשימאַנאַקע וואָ עשיטכאַרפֿ, וויסנעהערפּמאַק פּעטס רעסוירג רעייז זאָ אַעלאַק נעז עכלעט, אַמאַר יד ראַפֿ גנונרעל סנאַטסיד פּוואַ

שיוואַלק זאָ וועוועדאַה רעפּינער וואָ ימפּאַס נבירשאַב ימאַס עגנוי

טייקיטכיוו יד וואָ ימפּאַס, מידומיל ערעכעה נשיווצ גנויצאַב סקעלפּמאַק אַ נבירשאַב ימאַס עגנוי נייג. דנאַל דעטויפּסיד אַ זאָ נבירשאַב זיאַ ימפּאַס. רוטלוק רעייז ראַפֿ וועוועדאַה רעפּינער וגעוו עפּורג ימאַס מעד וואָ ימפּאַס יד ראַפֿ גנוטאַראַפֿ אַ יוו וניז נעק ונרעל ראַפֿ קאַלפֿ רעדנאַ נאַ וצ נטיצ עכעלטע פּוואַ וועוועדאַה רעפּינער ניאַ ולייטאַב וצ דעלגעמ טינ זיאַ סע בוואַ טפויהרעד ניאַ ימאַס יד ראַפֿ וואָ מעלבאַרפֿ מעד וזיילרעד וצ ידכ קיטכיוו זאָ נבירשאַב זיאַ גנונרעל סנאַטסיד עיצאַמאַפֿניאַ פֿראַד נעמ. נאַרפּש יד פּוואַ נבעל ונעגערב וצ ופֿלעה וצ ידכ ימפּאַס ונֶפֿ סויראַ וואָ רעפּינער ניאַ ולייטאַב וואָ סעאַעלאַק ניאַ ונרעל ראַפֿ ורודעצאַרפֿ וואָ גנונרעל סנאַטסיד וגעוו טייצ רעבלעז מעד ניאַ וועוועדאַה

שיוואַלק זאָ שיניפֿ וואָ דנאַליפֿ נבירשאַב סניפֿ שידעווש עגנוי

עידעווש ראַפֿ לעדאַמ אַ זאָ סעאַעלאַק עשיניפֿ וואָ סעלוש שיניפֿ נבירשאַב סניפֿ שידעווש עגנוי נסרוק אַעלאַק עשידעווש ונֶפֿ לייט רעסוירג אַ נגירק וצ דנאַליפֿ וגעוו טפֿאַשטנעק יד זאָ וליוו ייז רעמ טעקראַמ טעבראַ שידעווש מעד נכאַמ וצ ידכ שיניפֿ פּוואַ נסרוק יוו ויזאַ, נכאַז עכעלטע ניאַ וויטקאַרטאַ

זאָ דנואַרגקאַב רעלאַיצאַס וואָ סיצידאַרט נבירשאַב ונלאַדענראַט ניאַ ונטנעמ עגנוי שיוואַלק

ילעיקנאַעמ יד וואָ ונלאַדענראַט טימ טריצאַסאַ רעייז זאָ נבירשאַב זיאַ ונלאַדענראַט ניאַ נבעל מעד. ונרעל וצ קעוואַ נעייג רענויוו ענייז בוואַ וטאַרדאַב זאָ ונעזעג טינ זיאַ ונלאַדענראַט רעבאַ

ווא רעירפֿ רעייז נטעבראָ ובייהנאָ יוו יוזאָ סעציזאָרט נעלאָדענראָט ווא דנואַרגקאָב רעלאַיצאָס יוו ראָפֿ סולפֿניאָ נאָ זאָ וביירשאָב נעניז, סעלאָר רעדנעג יד וויאָ נוא, טכערעג זיאָ סאָוו נכאַמ וואָ נשטנעמ יד ראָפֿ נים אָ זאָ וביירשאָב זיאָ גנונרעל סנאַטסיד. מיִדומיל ערעכעה יד נעז ייז ויזאָ וקסיר נאָ מיִדומיל נעמעננאָ וצ, טינ נעמ טנרעל עמ ווואָ רעביטש וואָ יד טפויהרעד, נעלאָדענראָט

עיגעטאַרטס אַ נבאָה סע/געלאָק ווא סיטיסרעווינוא עשידעווש זאָ טרידנעמאַקער UHR יד

נעמענננראָ נעק סאָוו ראָפֿ טגילראָפֿ ווא יסילאָפֿ טעטיראַנימ ראָפֿ

- רוטלוק ווא מיִדומיל נשימ וצ מיִדמלת טעטיראַנימ עלענאַיצאַנ יד ראָפֿ נרודעצאַרפֿ
- עכויה ווא יראָטנעמעלעוּצ נטיזיוו נשמב נטעטיראַנימ עלענאַיצאַנ וויא עיצאַמראָפֿניא
- סעלוש יראָדנאַקעס
- עכויה ווא יראָטנעמעלעוּצ נטיזיוו נשמב נטעטיראַנימ עלענאַיצאַנ וויא עיצאַמראָפֿניא
- סעלוש יראָדנאַקעס
- טעטיראַנימ עלענאַיצאַנ וויא עיצאַמראָפֿניא עשיפֿיסעפֿס וויא ווא עיצאַמראָפֿניא מיִדומיל
- נכאַרפֿש
- נטעטיראַנימ עלענאַיצאַנ וויא גנודליב געלאָק לענאַשעפֿאַרפֿ
- סנאַשעיסאָזאָ מיִטנעדטס טיפֿאַרפֿ-נאָנ נכאַמ ראָפֿ טייקעלגעמ יד וויא עיצאַמראָפֿניא
- עפורג רעייז וואָ נטעטיראַנימ עלענאַיצאַנ וואָ מיִדמלת עינ ראָפֿ סראָסנאַפֿס
- נטעטיראַנימ עלענאַיצאַנ וואָ עיצאַנימירקסיד יד ראָפֿ ראָפֿ וויטקאַרפֿ
- יסילאָפֿ טעטיראַנימ ויא נסרוק גנודליב וואָ דיירג רעייז וואָ לאָר וואָ נאַשקעלפֿער וויטאַערק

Bilaga 3: Sammanfattning på romani arli

Sakhedin (resime)

Nane but studie (džanibe) hem zanatengoro sikljobaskoro ingaribe (vodibe) ki osnovno škola hem ki gimnazija bašo nacionalikne minoritetija, a isto adžahar keda i ko pučibe o aktivitetija ki učiškola

Ko intervjuvija sikavela pe generalno kaj nane but studie hem zanatengoro sikljobaskoro ingaribe ki osnovno hem gimnazijakiri škola bašo nacionalikane minoritetija hem so trebela olenge a isto adžahar bašo učeškolakere kursengere ponude hem o programija bašo e nacionalno minoritetengere čhibja hem kulture, hem keda i ko pučibe o školujbe bašo učitelija (sikavne) kori so i linija i o nacionalno minoritetikane čhibja. Sikavela pe kaj nane informacija bašo internacionalno mobiliteti keda i ko pučibe o minoritetija. Ni jek grupa na opišindže kaj disavo univerziteti hem učiškola kerdža disave aktivitetija specijalno bašo nacionalno minoritetija – sar ki osnovno adžahar ni ki gimnazijakiri škola.

Vakerela pe bašo nanibe profesionalno čhibjakoroškolujbe ki osnovno (fundamentalno) hem gimnazijakiri škola

Ko intervjuvija vakerela pe bašo nanibe učitelija ko osnovna škole hem ko gimnazije, ko but thana kerdili asavki situacija kori so o sikljojbe o minoritetikane čhibja ovela ko jek deprofesionalizikano čhani (način). O terne vakerena generalno kaj olengiri čhib i važno bašo identiteti hem kaj ola džanena pli čhib ko jek šukar nivo ko sakodivesutno vakeribe, ama vakerena kaj nane normalno te sikljol pe odola čhibja ko učeškolakoro nivo ja pale te planirinel pe e čhibjakoro koristibe ki pli buti, šaj baš odoleske so nane disavi ponuda. O terne vazdena buteder šajipa so šaj te pomožinen ko problemi trujal o nanibe učitelija ko minoritetikane čhibja, ko primer pokratko školujba hem te šaj te birinen pe o minoritetikane čhibja sar jek pohor predmeti ko učitelengoro školujba. O romane terne pačana kaj buteder roma bi manganaj te oven učitelija te buvljardža pe odoja informacija.

O iskustvo kotar anglederutno diskriminiribe opišinelaj kaj odova kerela te na ovel phravdibe ki učiškola

Ko intervjuvija sa o minoritetija odgovorindže ko razna stepenija kaj ola te vakerdže savo identiteti isi olen ko učeškole kaj ka ovel olen problemija, ola odova džanena taro plo iskustvo taro angledertuno bidžanibe, predrasude

hem diskriminiribe ki osnovno škola hem gimnazija, o trakasiribe ko phravdethana hem e društvoskoro generalno dikhibe. Smatrinela pe kaj o rizikija ki učiškola nane sakote sajek, odova zavisinela taro bidžaniba hem predra-sude bašo akala grupe taro javera studentija hem učitelija a isto adžahar taro diskriminiribe ko primer keda dela pe potikni ocena (kučin), ladžavkeribe ko sikljojbe a ovena hem daravkeribaskere situacije.

O javudikane gimnazikane terne opišinena o antisemitistipe hem i kultura sar centralno

O antisemitistipe opišinela pe sar jek pretnja celo vreme džikote bajrona o terne, jek situacija kori so manuš mora te ovel spremno a odova lela manuš peja hem keda džala ki učeškolakoro sikljojbe. Osim taro jek phravdo stavi protiv o antisemitistipe rodela pe hem jek asavki buti kori so ka kombinirinel pe i javudikani religija hem kultura e učestudiribaja.

O romane terne gimnazialcija opišinena o antiromanipa hem o šajpa te arakhel pe buti sar diso but važno

Pherdo romane terne vakerena kaj o učitelija, školujbaskere hem zanatengere vodičija ko osnovna škole hem gimnazije osudinena e romen panda angleder a odova kerela ola te oven zavisna ko ple studije taro disave bare manuša. O phravdo antiromanipa taro učitelija hem sikljojve (učenikija) vakerela kaj uticinela upro olengoro negativno dikhibe ko školujbaskoro sistemi a isto adžahar upri učiškola. Butendar opišinela pe o antiromanipe sar jek kotor taro sakodivesutnipe. Okole romen so isi učoškoluje hem so ovena diskriminirime ko bučakorokurko kerela manuš te ovel ko duj godža bašo učoškoluje, odoleske o rodibe buti i поваžno. Ko disave familije uticinela dali manuš i murš ja pale džuvli hem taro odova zavisinela dali ka džal ko uče studiribe. O terne dena prioriteti bašo praktikane hem ekonomikane studie hem zanatija, a isto adžahar baši informacija keda i ko pučibe o duraloškoluje (distancikano školujbe).

O samikane terne opišinena o Sápmi, i samikani hem e elenongoro arakhibe sar diso but važno

O samikane terne opišinena jek komplicirimi relacija maškar o uče studie, Sápmi hem e elenongoro kulturakoro arakibaskoro značaj. I Sápmi opišinela pe sar jek kontroverzialno teritorija. Te selinel pe manuš ko javer than šaj te haljovel pe kaj manuš razočarinkerela e Sápmi hem e samikane grupa, specialno te našti te lel pe than te arakhel pe elenija ko disave simbolikane hem praktikane periodija. O duralo (distancikano) studiribe opišinela pe sar diso važno hem sar jek rešenje bašo odova plus odova tegani o samija andre hem avrialdan tari Sápmi ka šaj te den plo doprinos baše čhibjakoro revitaliziribe (paledživdljaribe). Akate mangela pe informacija bašo distancikano studiribe ki učiškola a isto adžahar te šaj te lel pe than bašo elenongoro arakhibe.

O švedikane finsko terne opišinena i Finsko hem i finsko čhib sar diso centralno

O švedikane finsko terne opišinena i finsko škola hem i finsko učiškola sar jek primer ki Švedija. Ola mangena o džanibe baši Finska taro buteder aspektija te integririnen pe buteder ko švedikano učeškolakoro školujjba, ola rodena hem kursija ki finsko čhib kaj te šaj te barakeren plo atraktiviteti (rodibe) ko švedikano bučakorokurko.

Tornedalsko terne opišinena o tradicije hem o socijalno fundamenti sar diso centralno

Te ovel pe tornedalco opišinela pe sar diso soj zorale phanlo e Tornedale-neja hem e meankieli čhibaja, ama ola na pačana kaj o than Tornedalen šaj te razočarinkerel pe te selindža pe manuš othar bašo studiribe. Naprotiv opišinena pe o socijalno fundamentija hem i tornedalikani kultura hem te lel pe te kerel pe buti rano hem te ovel pe sar so trebela, a isto adžahar ko disave situacije o spolno uloge šaj uticinena sar ka dikhel pe upro uče studie. O tornedalcija opišinena o distancikano studiribe specijalno okola so nane olen studiribaskiri navika sar diso kolea manuš šaj avela popaše bizo riziko ko uče studie.

UHR preporučinela e švedikane univerzitetenge hem učeškolenge te ovel olen jek minoritetikani politikani strategija hem mukhela predlog so šaj te ovel othe;

- Navike te šaj o nacionalno minoritetikane studentija te kombinirinen o studie hem i kultura
- Informacija bašo nacionalno minoritetija keda manuš džala sar gosti ki osnovno škola hem gimnazija
- Aktivitetija specifično bašo nacionalno minoritetija ki osnovno škola hem gimnazija
- Studiribaskiri informacija, a isto adžahar specifikani informacija, ko nacionalikane minoritetikane čhibja
- Učeškolakoro sikljojbe bašo nacionalikane minoritetija so dena kompetncija
- Informacija bašo šajipa kaj šaj te keren pe idealno studentikane klubija
- Suporterija bašo neve studentija taro nacionalno minoritetengere grupe
- Proaktivno lejbe than protiv o diskriminiribe e nacionalno minoriteten
- Kreativno reflktiribe premal pli školujbaskiri ponudakiri uloga ki minoritetikani politika

Bilaga 4:

Sammanfattning på romani kalderas

Konklusia (Sammanfattning)

Doša ande ažutimos pe studie haj bučiako rodimos (studie- och yrkesvägledning) ande fondune haj gymnasium školi žanglimasa pa e nationalne minoriteta si ando hramipe, haj pe aktivitetura anda maj uče školake riga.

Ande intervjuer sikavel pe pa intrego buči ke si problem ande studie haj ande ažutimos pe studi haj bučaki rodimos (studie- och yrkesvägledning) ande fondune školi/gymnasium žanglimasa pa e nationalne minoriteta haj lenge trubujimata haj pa e uče školenge kursura haj programura pe nationalne minoritetonge šiba haj kultura, paša kodja pa sikavnenge edukatsi kaj bol-del pe karing e nationalne minoritetne šiba. Informatsia pa internatsionalno mobiliteto ande relatsia karing e minoriteta nas ande buči dikli. Či soske grupi mothon ke e universiteta haj e uče školi keraven varisave aktivitetura kaj si spesifikne e nationalne minoritetonge, či ande fonduni škola vaj ande gymnasium.

Doš pe profesionalno edukatsia pe šib ande fonduni škola haj gymnasium si andre hramome.

Ande intervjuer sikavel pe ke kodja ke naj dosta sikavne ande fondune školi haj gymnasium kadja kerdas ke si deprofesionalizatcia sar e minoritetne šiba si avri sikade. Maj but anda e ternimatsa mothon ke e šiba si važne pe identiteta haj ke daštil pe te hasnin le pe jek adekvatno levelo ande svako džsesko konklusia, ferdi kadja nas lenge jek musaj te inkren kana ginavel pe e šiba pe jek levelo kaj si pe maj uče školi, vaj te planulij pe sar te hasnij pe e šib ande bučiake roli, gindosa ke naj kasave šansi. E ternimatsa vazde but diferentne solutsi so daštil pe te kerel pe pe kodja ke naj dosta sikavne ande minoritetne šiba, sar maj skurte edukatsi e sikavnenge, haj minoritetne šiba sar jek alosarimasko sikajimos andre ande jek kaver edukatsia pe sikavne. Romane ternimatsa gindon ke maj but rom birina te alosaren te aven sikavne te avla maj but informatsia pa kadja.

Eksperiensa katar diskriminatsia si andre hramome ke kerel maj pares o klimato ande uči škola

Ande intervjuer dine sa minoriteta atveto ande diferentno parimos ke avilov lenge pares te penena pengo identiteto ande uči škola, pala e eksperiensa so von nakle pa kodja so či žanel pe, dile gindura haj diskriminatsia ande fon-

dune školi haj gymnasium, trakaserier pe puterde thana haj pe manušenge atityda krujal ando them. Specialno e židovitska haj e romane ternimatsa mothonas kadi daravni eksperienca. Risko ande maj uče školi birinas te aven ande variatsia, sa katar kana naj dosta žanglimos haj dile gindura pa e grupa katar kaver studentura haj sikavne pe jek diskriminatsia ande jek forma ke či lel pe laše oceni (betyg), nasul edukatcia haj maj but fyzicne daravne patretsi.

Židovitska ternimatsa anda gymnasium den дума pa antisemitism haj kultura sar sentralno

Antisemitismo si hramome ke si kana godi jek darajimos tela e ternimatengo bararimos, jek buči kaj kana godi žukarel pe vi kaj e maj uče studi. Paša kodja jek zuralo sikajimos protiv antisemitism katar e uče školaki rig mangel pe haj te aven rutini sar te kerel pe kombinatsia mit židovitsko religia haj kultura mit maj uče studia.

Romane ternimatsa anda gymnasium den дума pa antiziganism haj buči sar sentralno

But anda e romane ternimatsa mothonas ke sikavne kaj sas te den len ažutimos pe studie haj bučiako rodimos aba dikle e ternimaton tele ande fonduni škola haj gymnasium, kadja kerdas ke len trobul e maj barengo ažutimos ande lenge studia. Puterdo antiziganism katar e sikavne haj studentura si kodja kaj kerdas ke o dikimos si čoro pe edukatsiako systemo, andre džinado uči škola. Antiziganism sas pendo butendar ke kadja si jek džesesko kotor. Kodja ke rom so nakle uče školi nakle diskriminatsia pe bučiako marketi si jek doš ke si jek ambivalensa pe maj uče studia, ke e buči si dikli sar jek sentralno buči. Muršikane vaj žuvliane roli ande vuni familji si jek doš pe maj uče studia. E ternimatsa mangel te avel maj but haj maj buhlo haj maj prakticno haj economicno sikadja ažutimos pe studie haj bučiako rodimos, haj specialno informatsia pa edukatsi so si pe distans kodjale romenge kaj diken e uči škola sar zurales pares.

Samitska ternimatsa den дума pa Sápmi, samitsko šib haj čerbonge bučia sar sentralno

E samitska ternimatsa den дума pa jek komplekstno inkerimos maškar maj uče studia, Sápmi haj e buči e čerbonsa ande kulturako inkerimos. Sápmi si inkerdo sar jek teritorium kaj si but pa kadja. Te mucin pe ande jek kaver foro anda studia daštil pe anda kodja te avel sar ke mukel pe e Sàpmi haj e samitsko grupa, specialno te naštik te keren buči e čerbonsa tela vuni symbolicne vrami haj kaver važne periodi. Studia po distans si pendo ke si zurales važno te lašarel pe kadi problematika, te birin e sami andre haj avri anda Sápmi te birin te den zor kaj e šibaki revitalizatsia. Informatsia pa studia po distans haj rutina sar te studiuli pe ande maj uče školi haj vi te kerel pe buči e čerbonca si ande lengo mangimos.

Sverigefinska ternimatsa den дума pa Finlando haj finlanditsko šib sar sentralno

E sverigefinska ternimatsa den дума pa e finlanditsko škola haj e finlanditsko uči škola sar jek lašo eksempla e Švedoske. Von mangel te avel avri maj

but žanglimos pa Finlando, pa diferentne aspektura, integratsia maj but ande šveditska edukatsi ande maj uče školi, haj kursura ande finlanditsko šib te vazdel pe e atraktsia pe šveditsko bučiako marketi.

E Toredaliska ternimatsa den дума pa traditsia haj socialno historia sar sentralno

Te aves jek anda e Toredalingura si zurales inkerdo mit Toredalen haj meänkieli, numa Toredalen naj diklo sar jek dar te si kade ke e toredalin-gura mucin pe te studiulin. Maj fugo socialno historia haj toredalitska traditsi, sar te lel pe te kerel pe buči haj te kerel pe variso fugo, vi ande rola sar murš vaj žuvli, birij te parovel o dikimos pe maj uče studia. Studia po distans si jek drom e toredalingonge, specialno kodjalenge so naj sikle mit studia keral, te birij pe te nakel pe studia pe maj uče studia.

UHR del rekomentatsia e šveditska universiteton haj uče školi te avel len jek strategia pe minoritetno politika haj del propozalo so daštil pe te avel andre;

- Rutina pe nationalne minoritetne studentura te birin te keren kombinatsia mit studia haj kultura
- Informatsia pa nationalne minoritetura kana si vizita ande fondune- haj gymnasium škola
- Aktivitetura specificne pe nationalne minoritetura ande fondune- haj gymnasium škola
- Studiaki informatsia, haj specificno informatsia, pe nationalne minoritetne šiba
- Kompetentno pedagogika pe maj uče školi pa nationalne minoritetura
- Informatsia pa šajimos te putrel pe idealne studentonge organizatci
- Sponsorura neve studentonge katar e nationalne minoritetura katar e grupa
- Proaktivno inkerimos protiv diskriminatsia pe nationalne minoritetura
- Kreativno refleksia krujal peske edukatsiake rola ande minoritetno politika

Bilaga 5: Sammanfattning på romani lovvara

Konklusia (Sammanfattning)

Doša ande žutipe pe studie thaj bučiako rodipe (studie- och yrkesvägledning) ande fondune thaj gymnasium školi žanglimasa pa e nationalne minoritetura si ando skiripe, thaj pe aktivitetura anda maj uče školake rigħa.

Ande intervjuṡi sikavel pe pa intrego buči ke hibazi ande studie thaj ande žutipe pe studi thaj bučaki rodipe (studie- och yrkesvägledning) ande fondune školi/gymnasium žanglimasa pa e nationalne minoritetura thaj lenge trubujimata thaj pa e uče školenge kursura thaj programura pe nationalne minoritetonge šiba thaj kultura, paša kodo pa sikavnenge edukatsi khaj bol-del pe karing e nationalne minoritetne šiba. Informatsia pa internatsionalno mobiliteto ande relatsia karing e minoritetura nas ande buči dikhli. Či soske grupi phenen ke e universitetura thaj e uče školi keraven varisave aktivitetura khaj si spesifikne e nationalne minoritetonge, či ande fonduni škola vaj ande gymnasium.

Doš pe profesionalno edukatsia pe šib ande fonduni škola thaj gymnasium si andre skirisardo.

Ande intervjuṡi sikavel pe ke kodo ke habazin sikavne ande fondune školi thaj gymnasium kado kerdas ke si deprofesionalizatcia sar e minoritetne šiba si avri sikade. Maj but anda e ternimata phenen ke e šiba si važne pe identiteta thaj ke šaj hasnin le pe jekh adekvatno levelo ande sako džesesko konklusia, feri kado nas lenge jekh musaj te inkren kana ginavel pe e šiba pe jekh levelo khaj si pe maj uče školi, vaj te planulij pe sar te hasnij pe e šib ande bučiake roli, ghindosa ke naj kasave šansi. E ternimata vazde but diferentne solutsi so šaj te kerel pe pe kodo ke naj dosta sikavne ande minoritetne šiba, sar maj skurte edukatsi e sikavnenge, thaj minoritetne šiba sar jekh alosarimasko sikajipe andre ande jekh kaver edukatsia pe sikavne. Romane ternimata ghindon ke maj but rom birina te alosaren te aven sikavne te avla maj but informatsia pa kado.

Eksperiensa khatar diskriminatsia si andre skirisardo ke kerel maj phares o klimato ande uči škola

Ande intervjuṡi dine sa minoritetura atveto ande diferentno pharipe ke avilov lenge phares te phenena pengo identiteto ande uči škola, pala e eksperiensa so von nakhle pa kodo so či žanel pe, dile ghindura thaj diskrimi-

natsia ande fondune školi thaj gymnasium, trakaserier pe phuterde thana thaj pe manuŝenge atityda krujal ando them. Specialno e židovitska thaj e romane ternimata phenenas kadi daravni eksperienca. Risko ande maj uče školi birinas te aven ande variatsia, sa khatar kana naj dosta žanglipe thaj dile ghindura pa e grupa khatar kaver studentura thaj sikavne pe jekh diskriminatsia ande jekh forma ke či lel pe laše oceni (betyg), nasul edukatcia thaj maj but fyzicne daravne patretura.

Židovitska ternimata anda gymnasium vorbin pa antisemitism thaj kultura sar sentralno

Antisemitismo si skirisardo ke si mindik jekh darajipe tela e ternimatengo bararipe, jekh buči khaj mindik žukarel pe vi khaj e maj uče studi. Paša kodo jekh zuralo sikajipe protiv antisemitism khatar e uče školaki righ mangel pe thaj te aven rutini sar te kerel pe kombinatsia kusa židovitsko religia thaj kultura kusa maj uče studia.

Romane ternimata anda gymnasium vorbin pa antiziganism thaj buči sar sentralno

But anda e romane ternimata phenenas ke sikavne khaj sas te den len žutipe pe studie thaj bučiako rodipe aba dikhle e ternimaton tele ande fonduni škola thaj gymnasium, kado kerdas ke len trobuj e maj barengo žutipe ande lenge studia. Phuterdo antiziganism khatar e sikavne thaj studentura si kodo khaj kerdas ke o dikhipe si čoro pe edukatsiako systemo, andre ginado uči škola. Antiziganism sas phendo butendar ke kado si jekh džesesko kotor. Kodo ke rom so nakhle uče školi nakhle diskriminatsia pe bučiako marketi si jekh doš ke si jekh ambivalensa pe maj uče studia, ke e buči si dikhli sar jekh sentralno buči. Muršikane vaj žuvliane roli ande uni familji si jekh doš pe maj uče studia. E ternimata mangel te avel maj but thaj maj buhlo thaj maj praktično thaj ekonomično sikado žutipe pe studie thaj bučiako rodipe, thaj specialno informatsia pa edukatsi so si pe distans kodole romenge khaj dikhen e uči škola sar zurales phares.

Samitska ternimata vorbin pa Sápmi, samitsko šib thaj čerbonge bučia sar sentralno

E samitska ternimata vorbin pa jekh komplekstno inkeripe maškar maj uče studia, Sápmi thaj e buči e čerbonsa ande kulturako inkeripe. Sápmi si inkerdo sar jekh teritorium khaj si but pa kado.

Te khiden pe ande jekh kaver foro anda studia šaj anda kodo te avel sar ke mukhel pe e Sápmi thaj e samitsko grupa, specialno te naštik te keren buči e čerbonsa tela uni symbolicne vrami thaj kaver važne periodi. Studia po distans si phendo ke si zurales važno te lašarel pe kadi problematika, te birin e sami andre thaj avri anda Sápmi te birin te den zor khaj e šibaki revitalizatsia. Informatsia pa studia po distans thaj rutina sar te studiuli pe ande maj uče školi thaj vi te kerel pe buči e čerbonca si ande lengo mangipe.

Sverigefinska ternimata vorbin pa Finlando thaj finlanditsko šib sar sentralno

E sverigefinska ternimata vorbin pa e finlanditsko škola thaj e finlanditsko uči škola sar jekh lašo eksempla e Švedoske. Von mangen te avel avri maj but žanglipe pa Finlando, pa diferentne aspektura, integratsia maj but ande šveditska edukatsi ande maj uče školi, thaj kursura ande finlanditsko šib te vazdel pe e atraktsia pe šveditsko bučiako marketi.

E Tornedaliska ternimata vorbin pa traditsia thaj socialno historia sar sentralno

Te aves jekh anda e Tornedalingura si zurales inkerdo kusa Tornedalen thaj meänkieli, numa Tornedalen naj dikhlo sar jekh dar te si kade ke e tornedalingura khiden pe te studiulin. Maj sigo socialno historia thaj tornedalitska traditsi, sar te lel pe te kerel pe buči thaj te kerel pe variso sigo, vi ande rola sar murš vaj žuvli, birij te parovel o dikhipe pe maj uče studia. Studia po distans si jekh drom e tronedalingonge, specialno kodolenge so naj sikle kusa studia keral, te birij pe te nakhel pe studia pe maj uče studia.

UHR del rekomentatsia e šveditska universiteton thaj uče školi te avel len jekh strategia pe minoritetno politika thaj del propozalo so šaj te avel andre;

- Rutina pe nationalne minoritetne studentura te birin te keren kombinatsia kusa studia thaj kultura
- Informatsia pa nationalne minoriteta kana si vizita ande fondune- thaj gymnasium škola
- Aktiviteta specificne pe nationalne minoriteta ande fondune- thaj gymnasium škola
- Studiaki informatsia, thaj specificno informatsia, pe nationalne minoritetne šiba
- Kompetentno pedagogika pe maj uče školi pa nationalne minoriteta
- Informatsia pa šajipe te putrel pe idealne studentonge organizatci
- Sponsorura neve studentonge khatar e nationalne minoriteta khatar e grupa
- Proaktivno inkeripe protiv diskriminatsia pe nationalne minoriteta
- Kreativno refleksi krujal peske edukatsiake rola ande minoritetno politika

Bilaga 6: Sammanfattning på nordsamiska

Čoahkkáigeassu

Oahppo- ja ámmátbagadallan vuoddo-ja gymnásaskuvllas main lea máhttu našuvnnalaš minoritehtain čilgejuvvo váilevažžan, sihke doaimmain allaskuvlla bealis.

Jearahallamiin čilgejuvvo dábálaččat oahppo- ja ámmátbagadallama váilun vuoddoskuvllas/gymnásas máhtus našuvnnalaš minoritehtaid dárbbuin sihke allaskuvllaid kursafálaldagain ja prográmmain našuvnnalaš minoritehtagielaide ja kultuvrii, sihke oahpaheaddjioahpus mii lea dárkkuhuvvon našuvnnalaš minoritehtagielaide. Diehtujuohkin riikkaidgaskasaš johtaleamis minoritehtaid aktavuodas váillahuvvui ollásit. Ii oktat joavku govvit ahte universitehta ja allaskuvllat leat čadahan mangelágan doaimmaid erenomážit našuvnnalaš minoritehtaide, ii vuoddoskuvllas iige gymnásas.

Ámmátlaš giellaoahpaheapmi vuoddoskuvllas ja gymnásas govviduvvo váilevažžan

Jearahallamiin govviduvvo oahpaheddjiid váilun vuoddoskuvllas ja gymnásas máŋgga dáhpáhusas dagahan ámmátlašvuoda váiluma unnitlogugielaid oahpaheamis Eanas nuorain govvidit ahte gielat leat dehálaččat identitehtii ja ahte sii máhttet daid vuogas dásis árgabeaiveaktavuodas, muhto ii lean diehttelas lohkat gielaide allaskuvladásis dehe plánet geavtit gielaide ámmátrollain, jáhkkimis daningo fálaldat váilu. Nuorat bukte máŋga vejolaš čovdosa oahpaheaddjivádnui minoritehtagielain, dego oanit oahpaheaddjiskuvlemat ja minoritehtagiella válljen čiekŋudeamis eará oahpaheaddjioahpus. Romána nuorat jáhkket ahte eanet románat sáhttet háliidit šaddat oahpaheaddjin jus diehtujuohkin das viiddiduvvo.

Vásáhusat ovddit vealahemiin govviduvvo hehttet rabasvuoda allaskuvllas.

Jearahallamiin buot minoritehtat vástidedje variašuvnnain ahte sii vásihit čuolbman leahkit rabas iežas identitehtain allaskuvllas sin vásáhusaid jelgii diehtemeahttunvuodas, ovdagáttuin ja vealaheamis vuoddoskuvllas ja gymnásas, heađuštemiin almmolaš báikkiin sihke servodaga almmolaš oainnuin oppalaččat. Erenomážit juvddálaš ja romána nuorat govvidedje balddihahtti vásáhusaid. Riskkat allaskuvllas anilduvvo sáhttit varieret diehtemeahttunvuodas ja ovdagáttuin joavkkus eará studeantaid bealis ja

oahpaheddjiid bealis vealaheapmin vuolit árvosániin, bilkideaddji oahpahu-
sain ja eanet fysalaš áittagovaiguin.

Juvddálaš gymnásanuorat govvidit juvddálašvuostemiela ja kultuvrra guovddážin

Juvddálašvuostemiella govviduvvo leamaš álo uhkkin nuoraid bajásšaddanáigge, dilli bistevas válmmašvuodas mii lea sirdojuvvon boahhtevaš allaskuvlaoahpuide. Čielga doaladuvvama juvddálašvuostemiela lassin allaskuvlla bealis vurdojuvvo rutiinnat bastit ovttaskit juvddálaš oskku ja kultuvrra alit oahpuiguin.

Romána gymnásanuorat govvidit románavuostemiela ja barggu guovddážin

Mánngat romána nuorat govvidedje ahte oahpaheaddjit ja oahppo- ja ámmát-
bagadallit vuodđoskuvllas ja gymnása leat dubmen ovdagihtii, mii lea dah-
kan ahte sin sorjavažžan ovttaskas ráves olbmuid doaimmas sin oahpuin.
Rabas románavuostemiella oahpaheddjiid ja ohppiid bealis govviduvvo
váikkuhan oahpahussystema oidnui negatiivvalaččat, seamma allaskuvlii.
Mánngat govvidit románavuostemiela garvemehtun oassin árgabeaivvis. Dat
ahte allaskuvlaskuvlejuvvon románat leat vealahuvvon bargomárkanis govvi-
duvvo dagahan eahpidahttima alit oahpuide, daningo barggu oažžun govvi-
duvvo guovddážin. Sohkaealerollat dihto veagain govviduvvo sáhttit váik-
kuhit alit oahpuide sirdimii. Nuorat gáibidit viidát ja eanet praktihkalaččat ja
ekonomalaččat heivehuvvon oahppo- ja ámmátbagadallama, sihke erenomáš
diehtjuohkima daidda románaide, geat atnet allaskuvlla hirbmat alla lávkin.

Sámi nuorat govvidit Sámi, sámigiela ja boazodoalu guovddážin

Sámi nuorat govvidit mohkkás dili alit oahpuid, Sámi ja boazodoalu kul-
turguoddi mearkkašumi gaskan. Sápmi govviduvvo riidduvuloš guov-
lun. Johtin eará guvlui studeret sáhttá danin adnot Sámi ja dan joavkku hil-
gumin erenomážit jus ii sáhte oassálastit boazodollui dihto symbolalaš ja
praktihkalaš dehálaš áigodagaid. Gáiddusoahpuid govviduvvo dehálažžan
čoavdin dihte dan sihke ahte sámít Sámis ja dan olggobealde sáhttet veahkehit
giela ealáskahttimii. Diehtjuohkima gáiddusoahpuin ja rutiinnain studeret
allaskuvllas ja seamma áigge bastit oassálastit boazodollui sávvojuvvo.

Ruoṯasuopmelaš nuorat govvidit Suoma ja suomagiela guovddážin

Ruoṯasuopmelaš nuorat govvidit Suoma skuvlla ja Suoma allaskuvlla ovda-
govvan Ruttii. Sii jearadit máhtu Suomas, ja sierra geahččanguovlluin, ovttai-
duhtto eanet Ruoṯa allaskuvlaoahpahusaiguin obbalaččat, sihke gurssaid
suomagielas vai geasuheapmi lassána Ruoṯa bargomárkanis.

Duortnuslaš nuorat govvidit árbevieru ja sosiála duogáža guovddážin

Leahkit duortnuslaš govviduvvo garrasit čadnojuvvon Duortnosleah-
ká ja meänkieli, muhto Duortnosleahki ii oidnojuvvo uhkiduvvon vaikko

duortnuslaččat johttájit studeret. Milloseappot govviduvvo sosiála duogáš sihke duortnuslaš árbevierut, dego álgimin árrat bargat ja geatnegasvuodaset dahkamin, sihke muhtun mearis sohkabealerollat, sáhttit váikkuhit oidnui allaskuvla oahpuide. Gáiddusoahput govviduvvo vuohkin duortnuslaččaide, erenomážit daidda geat bohtet oahppohárjánkeattes ruovttuin, riskkahaga lahkoniit alit oahpuid.

UHR ávžžuha ruoŧa universitehta ja allaskuvllaid atnit minoritehtapolitiikkaš strategija ja guođđá evttohusa maid dat galgá siskkildit

- Rutiinnaid vai našuvnnalaš minoritehtastudeanttat sáhttet ovttahttit oahpuid ja kultuvrra
- Diehtujuohkima našuvnnalaš minoritehtain galledettiin vuodđo- ja gymnásaskuvlla
- Doaimmaid erenomážit našuvnnalaš minoritehtaide vuodđo- ja gymnásaskuvllas
- Oahppodiehtujuohkima, sihke erenomáš diehtujuohkima, minoritehtagielaide
- Gelbbolašvuodaaddi allaskuvlapedagogalaš skuvlejumi našuvnnalaš minoritehtain
- Diehtujuohkin vejolašvuodas cegget ideálaš studeantaserviid
- Fáddariid našuvnnalaš minoritehtaid ođđa studeanttaide sin iežaset joavkkus
- Ávaštallan oaidnu našuvnnalaš minoritehtaid vealaheami vuostá
- Hutkkálaš jurdaga iežas skuvlenfálaldaga rollas minoritehtapolitiikkas

Bilaga 7: Sammanfattning på sydsamiska

Iktedimmie

Vaenehks studije- j̄ih barkoeb̄ihkedimmie maadh- j̄ih j̄arhkeskuvlesne maahtojne nasjonaale unnebelåhkoej b̄ijre buerkiesåvva, aaj darjomh jolleskuvleste

Gihtjedimmie buerkiesåvva gellien aejkien vaenehks studije- j̄ih barkoeb̄ihkedimmie maadhskuvlesne/j̄arhkeskuvlesne maahtojne nasjonaale unnebelåhkoej daerpiesvoeti b̄ijre j̄ih jolleskuvlen faalenassh kuvsjijste j̄ih programmijste nasjonaale unnebelåhkoej ḡieline j̄ih kultuvrine, j̄ih lohkehtæj- jaööhpeptimmie otnjeginie nasjonaale unnebelåhkoeḡielide. Idtjin b̄ievnesh internasjonale mobiliteeten b̄ijre relasjovnine unnebelåhkojde ḡååvnesh. Idtji naan dåehkijste buerkesth universiteeth jallh jolleskuvlh lin naan darjomh tj̄irrehtamme sj̄iere nasjonaale unnebelåhkojde, eah gan maadhskuvlesne jallh j̄arhkeskuvlesne.

Vaenehks profesjonelle ḡieleööhpeptimmie maadhskuvlesne j̄ih j̄arhkeskuvlesne buerkiesåvva

Gihtjedimmie buerkiesåvva vaenehks lohkehtæjjah maadhskuvlesne j̄ih j̄arhkeskuvlesne deprofessjonaliseereme sj̄idtin guktie unnebelåhkojde lie-rehtamme. Gellien aejkien noerh buerkiestin ḡiele vihkeles identiteetine j̄ih maehtieh daejtie adekvaate daltesisnie aarkebiejjine nuhtjedh, mohte idtji eevre iemie ḡielide lohkh jolleskuvledaltesisnie, jallh soejkesjidh ḡielide nuhtjedh barkoeråålline, dan gaavhtan ij naan faalenassh ḡååvnesh. Noerh lutnjin gellie v̄uekieh åtnose vaaltasovvedh dan vaenehks lohkehtæjjah unnebelåhkoeḡieline, åeniehkåbpoe lohkehtæjjaööhpeptimmieh, j̄ih unnebelåhkoeḡielide veeljedh ḡiengielåbpoe lohkedh jeatjah lohkehtæjjaööhpeptimmesne. Rovmen noerh vienhtieh jienebh rovmh maehtieh sijhtedh lohkehtæjjide sj̄idtedh jis b̄ievnesh dan b̄ijre b̄iegkelidh.

Dååjrehtimmieh aarebi s̄ierredimmeste buerkiesåvva ræhpasvoetem jolleskuvlesne heerredh

Gihtjedimmie gaajkhk unnebelåhkoeh vaestiedin joekehteteme graadine dah eah edtj̄h dååjrehtidh dåeriesmoerehts ræhpas årrodh sov identiteetine jolleskuvlesne, dehtie dej dååjrehtimmeste ovmaahtoej, vaanesovmi j̄ih s̄ierredimmien b̄ijre maadhskuvlesne j̄ih j̄arhkeskuvlesne, daaresjimmieh byj- jes sijjine j̄ih vuajnoeh siebriedahkesne. Sj̄iere juvdelassji j̄ih rovmi noerh buerkiestin isveligs dååjrehtimmide. Vaahrah jolleskuvlesne maehtieh jeat-

jahtehtedh, ovmaachtoste jñh vaanesovmeste dāehkien bijre jeatjah noerijste jñh lohkehtæjjijste nāakebe vihtiestimmieh, daaresjimmien ööhpehtimmie jñh jienebh fysisken aajhtoeguvvieh.

Juvdelassji jārhhkeskuvlenoerh buerkiestieh antisemitisme jñh kultuvre vihkeles

Antisemitisme buerkiesāvva eejnegen aajhtoe noeri byjjenimmine, gāes-sie dah iktegisth gaerviesvoetesne mij lea bāetije jolleskuvlestudijidie ser-tiestamme. Lissine tjjelke vuajnoe antisemitismen vööste jolleskuvleste dah rutijnh sijhtieh juvdeles religijovne jñh kultuvre jollebe studijh aktanidh.

Rovmi jārhhkeskuvlenoerh buerkiestieh antiziganisme jñh barkoe vihkeles

Gellie rovmi noerh buerkiestin lohkehtæjjah jñh studije- jñh barkoebñhkedæj-jah maadthskuvlesne jñh jārhhkeskuvlesne rovmide åvtelbodti dööpme, mestie dah aktegs sjïere geerve almetjen eadtjohkevoetem daarpesjeh dej studijinie. Dah buerkiestieh ræhpas antiziganisme lohkehtæjjijste jñh learo-ehkijstie lea vuajnoem ööhpehtæmman negatijven vuekien tsevtseme, aaj jolleskuvlem. Antiziganisme gellie buerkiestieh goh daamtaj bielie aarkebiej-jeste. Rovmh gñeh jolleskuvlesne vaadtseme lea barkoemaarhnesne sierredamme destie ambivalense sjædta jolle ööhpehtimmien vööste, dan gaavhtan barkoem åadtjodh lea vihkeles. Tjoeleråållah sjïere fuelhkine buerkeste dah tsevtsieh jis dah jollebe studijidie aelkieh. Noerh sijhtieh utnedh jienebe jñh jienebe praktikheles jñh ekonomeles studije- jñh barkoebñhkedimmiem, jñh aaj sjïere bïevnesh maajeööh-pehtimmien bijre rovmide gñeh tuhtjeh guhkies sille jolleskuvlese.

Saemien noerh Saepmiem buerkiestieh, saemiengïele jñh bāatsoe vihkeles

Dah saemien noerh buerkiestieh gïerve tsiehkien jollebe studijh, Saepmien jñh bāatsoen aerpievuekien kultuvreguedteme guarkoe gaskem. Saepmie buer-kiesāvva goh rijtestalleme territorije. Jeatjah sæjjan juhtedh jñh studeradidh maahta dan gaavhtan dāåjrehtidh guktie Saepmiem jñh saemien dāehkiem biehtedh, sjïere jis ij maehtieh bāatsosne meatan årrodh sjïere symbolihken jñh praktikken vihkeles boelhkine. Maajeööhpehtimmie buerkiesāvva vihkeles daam loetedh, juktie saemieh dovne Saepmien sisnie jñh ålkolen edtjeh mahtedh meatan årrodh gïelem skreejrehtidh. Dah sijhtieh bïevnesh maa-jeööhpehtimmien jñh rutijni bijre jolleskuvlesne studeradidh jñh seamma tñjjen meatan årrodh bāatsosne.

Sveerjesåvmien noerh buerkiestieh Såvmie jñh såvmiegïele vihkeles

Dah sveerjesåvmien noerh buerkiestieh dñhte såvmien skuvle jñh såvmien jolleskuvle åvteguvvine Sveerjese. Dah sijhtieh maahtoem Såvmien bijre åadtjodh, gellie vuajnojste, jienebh sveerjen jolleskuvleööhpehtimmie, jñh aaj kuvsjh såvmiegïelesne guktie dej attraktiviteetem læssanidh sveerjen barkoemaarhnesne.

Torneladtji noerh buerkiestieh aerpievuekieh jïh sosijaalen v aarome vihkeles

Torneladtje  rrodh buerkies vva tjarke Tornedaeline jïh me nkieline tjatneme, men ij Tornedaelie leah aajhteme jis torneladtjh juhtieh jeatjah sijjide jïh studeradieh. Sosijaalen v aarome jïh tornedaelien aerpievuekieh buerki-esuvvieh, aareh aalka barkedh jïh jïjtsistie reaktam darjodh, jïh aaj tjoeler  llah, maehtieh vuajnoem tsevtsehd jollebe studijidie. Maajestudije buerki-es vva vuekine torneladtjide, sj ere dejtie studijeov-vaane h ejmeste, vuekie vaahrehts jollebe studijidie lahkanihd.

UHR juvnehte sveerjen universiteeth jïh jolleskuvlh edtjeh unnebel hkoepolitihken strategijem utnedh jïh raereste mah maehtieh meatan  rrodh;

- Rutijnh guktie nasjonaale unnebel hkoestudeenth maehtieh studijh jïh kultuvrh aktanidh
- B evnesh nasjonaalen unnebel hkoej b jre gosse maadth- jïh j arh-keskuvline guessine
- Darjomh sj ere dejtie nasjonaalen unnebel hkojde maadth- jïh j arh-keskuvline
- Studijeb evnesh, jïh sj ere b evnesh, nasjonaalen unnebel hkoeg eline
- Maehtesvedteme jolleskuvlepedagogen   hpehtimmie nasjonaalen unnebel hkoej b jre
- B evnesh nuepien b jre ideellen studeentesiebrieh tseegkedh
- Fadderh dejtie orre studeentide nasjonaalen unnebel hkojste dehtie j jtse d ehkeste
- Proaktijven vuajnoe sierredimmien v oste nasjonaalen unnebel hkojste
- Kreatijve refleksjovne   hpehtimmiefaalenassen r  llan b jre unnebel hkoepolitihkesne

Bilaga 8: Sammanfattning på finska

Tiivistelmä

Kuvataan puutteita peruskoulujen ja lukioiden opinto- ja ammatinvalintaohjauksessa ja kansallisiin vähemmistöihin liittyvän erikoisosaamisen sekä korkeakoulun järjestämisen toiminnan tarpeita

Haastatteluisissa kerrotaan, että opinto- ja ammatinvalintaohjauksessa on puutteita läpi peruskoulun/lukion. Kansallisten vähemmistöjen tarpeita ei tunneta ja myös korkeakoulun kurssi- ja ohjelmatarjonnassa on puutteita sekä kansallisten vähemmistöjen kieli- ja kulttuuriopinnoissa että kansallisiin vähemmistökieliin erikoistuvassa opettajakoulutuksessa. Tiedot kansainvälisestä liikkuvuudesta kansallisiin vähemmistöihin liittyen puuttuivat kokonaan. Mikään ryhmä ei kerro yliopistojen ja korkeakoulujen toteuttaneen erityisesti kansallisille vähemmistöille suunnattuja toimia sen paremmin peruskoulussa kuin lukiossakaan.

Ammattimaisessa kielenopetuksessa puutteita peruskoulussa ja lukiossa

Haastatteluista käy ilmi, kuinka opettajapula peruskoulussa ja lukiossa on useissa tapauksissa aiheuttanut vähemmistökielten opetuksen muuttumisen epäammattimaisemmaksi. Yleisellä tasolla nuoret kertovat, että kieli on tärkeä osa identiteettiä ja kuvaavat osaamistasoaan riittäväksi arkipäivän tilanteisiin. Kielen opiskelu korkeakoulussa ei kuitenkaan ollut itsestäänselvyys sen paremmin kuin suunnitelmat käyttää kieltä ammatillisissa yhteyksissä, mahdollisesti tarjonnan puutteen vuoksi. Nuoret tuovat esiin useita mahdollisia ratkaisuja vähemmistökielten opettajapulaan, esimerkiksi lyhyemmän opettajankoulutuksen ja vähemmistökielten sisällyttämisen valinnaisina syventävinä opintoina toisen opettajankoulutusohjelman osaksi. Romaninuoret uskovat, että useampi romani olisi kiinnostunut ryhtymään opettajaksi, jos tietoa olisi enemmän saatavilla.

Aiemmat syrjintäkokemukset hankaloittavat avoimuutta korkeakoulussa

Haastatteluissa kaikkien vähemmistöjen edustajat vastasivat eri laajuudessa, että eivät kokisi avoimuutta omasta identiteetistään korkeakoulussa täysin ongelmattomaksi. Taustalla olivat heidän kokemuksensa tietämättömyydestä, ennakkoluuloista ja syrjinnästä peruskoulussa ja lukiossa, häirinnästä julkisilla paikoilla sekä yhteiskunnan yleisestä asenneilmapiiristä. Erityisesti juutalais- ja romaninuoret kuvailivat pelottavia kokemuksia.

Korkeakoulussa riskien uskotaan voivan vaihdella muiden opiskelijoiden ja opettajien ryhmää koskevasta tietämättömyydestä ja ennakkoluuloista syrjintään, joka voi ilmetä alempina arvosanoina, epäasiallisena opetuksena ja jopa fyysisinä uhkakuvina.

Juutalaiset lukiolaiset kertovat antisemitismistä ja kulttuurin keskeisestä asemasta

Antisemitismin kerrotaan olleen jatkuva uhka nuorten kasvuiässä ja tarkoitettavan jatkuvaa valmiustilaa, joka siirtyy mukana myös tuleviin korkeakouluopintoihin. Korkeakoulun selkeän antisemitismin vastaisen kannanoton lisäksi kaivataan toimintamalleja, jotka auttaisivat yhdistämään juutalaisen uskonnon ja kulttuurin ja korkea-asteen opinnot.

Romanilukiolaiset kertovat antiziganismista ja kuvaavat työn keskeistä merkitystä

Monet romaninuoret kertovat, että peruskoulussa ja lukiossa opettajat ja opinto- ja ammatinvalintaohjaajat tuomitsivat romanit jo etukäteen, minkä vuoksi heistä tuli riippuvaisia yksittäisten aikuisten heidän opintojaan kohtaan osoittaneesta. Opettajien ja oppilaiden avoimen romanivastaisuuden kerrotaan vaikuttaneen negatiivisesti käsitykseen koulutusjärjestelmästä, myös korkea-asteesta. Monet kuvaavat romanivastaisuuden olevan vääjäämätön osa arkea. Korkeakoulutettuja romaneita syrjitään työmarkkinoilla, minkä kerrotaan johtaneen suhtautumaan epämääräisesti korkeakoulutusta kohtaan, sillä työtä pidetään keskeisenä asiana. Sukupuoliroolit saattavat vaikuttaa hakeutumiseen korkea-asteen opintoihin joissakin perheissä. Nuoret peräänkuuluttavat kattavampaa ja käytännönläheisempää sekä talouslähtöisempää opinto- ja ammatinvalintaohjausta sekä erityistietoa etäopinnoista romaneille, jotka pitävät korkeakoulua liian suurena askeleena.

Saamelaisnuoret pitävä Sápmia, saamen kieltä ja poronhoitoa keskeisinä tekijöinä

Saamelaisnuorten kuvauksista käy ilmi monimutkainen suhde korkea-asteen koulutuksen, Sápmin ja poronhoidon kulttuurisen merkityksen välillä. Sápmia kuvataan kiistanalaiseksi alueeksi. Muuttaminen toiselle alueelle opiskelemaan voidaan siksi kokea Sápmin ja saamelaisryhmän pettämiseksi, erityisesti jos osallistuminen poronhoitoon tiettyinä symbolisesti ja käytännön kannalta tärkeinä ajankohtina ei ole mahdollista. Etäopinnot nähdään yhtenä tärkeänä tapana ratkaista tämä ongelma sekä keinona, jonka ansiosta saamelaiset Sápmissa ja sen ulkopuolella voivat osallistua kielen elvyttämiseen. Tarvitaan tietoa etäopinnoista ja tavoista opiskella korkeakoulussa niin, että voi samalla osallistua poronhoitoon.

Ruotsinsuomalaiset nuoret pitävät Suomea ja suomen kieltä keskeisinä asioina

Ruotsinsuomalaiset nuoret pitävät suomalaista koulua ja korkeakoulua esikuvina Ruotsille. He toivovat, että Suomea koskevaa osaamista integroitaisiin enemmän ruotsalaisiin korkea-asteen opetusohjelmiin monesta

näkökulmasta samoin kuin suomen kursseja, jotta niiden kiinnostavuus Ruotsin työmarkkinoilla kasvaisi.

Tornionlaaksolaiset nuoret pitävät perinteitä ja sosiaalista taustaa keskeisinä asioina

Torniolaaksolaisuuden kerrotaan liittyvän vahvasti Tornionlaaksoon ja meänkieleen, mutta tornionlaaksolaisten muuttamista opintojen perässä ei pidetä uhkana alueelle. Pikemminkin arvellaan, että sosiaalinen tausta ja tornionlaaksolaisten perinteet, kuten varhainen töiden aloitus ja velvollisuuksien täyttäminen sekä jossakin määrin myös sukupuoliroolit saattavat vaikuttavaa näkemykseen korkea-asteen opinnoista. Etäopintojen kerrotaan olevan yksi keino, jonka avulla tornionlaaksolaiset voivat tutustua korkea-asteen opintoihin, erityisesti jos kotona ei ole opiskelun perinnettä.

UHR suosittelee ruotsalaisille yliopistoille ja korkeakouluille vähemmistöpoliittisen strategian laatimista ja esittää ehdotuksia sen sisällöksi:

- käytäntöjä, joiden avulla kansalliset vähemmistöt voivat yhdistää opinnot ja kulttuurin
- kansallisia vähemmistöjä koskevaa tietoa peruskoulu- ja lukiovierailuilla
- erityisesti kansallisille vähemmistöille suunnattuja toimia peruskouluissa ja lukioissa
- tietoa opinnoista sekä erityisesti kansallisia vähemmistökieliä koskevaa tietoa
- pätevyyden antavaa korkea-asteen pedagogista koulutusta kansallisia vähemmistöjä koskien
- tietoa mahdollisuuksista perustaa aatteellisia opiskelijayhdistyksiä
- uusien opiskelijoiden kummit omasta kansallisesta vähemmistöryhmästä
- ennakoivat kannanotot kansallisten vähemmistöjen syrjintää vastaan
- luova ajattelu oman koulutustarjonnan roolista vähemmistöpolitiikassa.

Bilaga 9: Sammanfattning på meänkieli

Yhteenveto

Puutheeliset tiot kansalisista vähemistöistä peruskoulun ja jymnaasian opinto- ja virkaopastuksessa kuvataan, ja toiminpiteitä korkeakoulun puolesta.

Haastatteluissa kuvataan yleisesti puutheelisista tioista kansalisitten vähemistöitten tarpeista peruskoulun/jymnaasian opinto- ja virkaopastuksessa. Sekä korkeakoulun kursitten ja prukramitten tarjonta kansalisitten vähemistöitten kielistä ja kulttuurista, ette opettajakoulutuksia joila on suunta kansalishiin vähemistökielhiin. Tietoja kansanvälisestä mubiiliteetistä suhteessa vähemisthöin puuttui täysin. Ei yhtään ryhmää kerro ette yliopistot ja korkeakoulut on suorittanheet toimintoja jotka erikoisesti koskevat kansalisia vähemistöjä, ei peruskoulun eikä jymnaasian aikana.

Kuvataan puutheelista ammattimaista kieliopetusta peruskoulussa ja jymnaasiassa

Haastatteluissa kerrotaan peruskoulun ja jymnaasian opettajitten puutheesta, joka monessa taphauksessa on heijottanut vähemistökielten opetuksen tasoa. Yleisesti nuoret kertovat ette kielet on tärkeät identtiteetile ja ette net ossaavat niitä tarpeelisen paljon arkipäivän yhteyksissä. Mutta ettei se ollu ittesthään selvää ette lukea kieliä korkeakoulun tasola, eli suunnitella ette käyttää kieliä virkarollissa, luultavasti siksi ette tarjonta puuttui. Nuoret otit esile monta maholista ratkasua vähemistökielitten opettajan pulhaan, kuin lyhempi opettajakoulutus, ja vähemistökielet valinan maholisenä syventämiskursissa muun opettajakoulutuksen raamissa. Roomalaiset nuoret uskovat ette enemän roomalaisia saattavat tulla opettajiks jos tietoja levitethään.

Kokemuksia aiemista syrjinästä kuvataan vaikeuttavan korkeakoulun avoisuutta

Haastatteluissa vastasit kaikki vähemistöt vaihtelevissa määrissä ette het ei pitänheet ette se on ongelmista vapa ette olla avoimia omasta identtiteetistään korkeakoulussa. Sen perustuu kokemukshiin tietomattomuudesta, ennakkoluuloista ja syrjinästä peruskoulussa ja jymnaasiassa, julkisen paikan häirinästä sekä yhteiskunnan yleisistä asenteista. Olletikki juutalaiset ja roomalaiset nuoret kerroit ilkeistä kokemuksista. Riskit korkeakoulussa piethiin vaihtella, muitten opiskelijoitten ja opettajitten tieton puutheesta ja

ennakkoluuloista ryhmästä ja syjinhään matalamila betyynkilä, loukkaavaa opetusta ja enemmän fyysishiin uhkakuvhiin.

Juutalaiset jymnaasianuoret kuvvaavat anttisemitismia ja kulttuurin keskheisenä

Anttisemitismi kuvataan ollu olenhainen uhka nuoritten kasvatusaikana, tilane missä piti aina olla valhmiina. Ja se on vietty yli tulevaisuuen korkeakouluopetukshiin. Paitti korkeakoulun puolesta selvän kannanoton anttisemitismiä vasthaan, kysythään kans rytiiniä ette saattaa kombineerata juutalaista uskontoa ja kulttuuria korkeaman koulutuksen kans.

Roomalaiset jymnaasianuoret kuvvaavat anttiziganismia ja työtä keskheisenä

Moni roomalainen nuori kertoi ette peruskoulun ja jymnaasian opettajia ja opinto- ja virkaopastajia olit tuominheet roomalaisia etukätheen, joka oli tehnyt heistä riippuvaisia raahvoitten tuesta heän opinoissaan. Avoin anttiziganismi opettajitten ja opiskelijoitten puolesta kuvataan vaikuttanu asentheishiin koulutusjärjestelmhään nekatiivisesti, korkeakoulu mukhaan luettuna. Anttiziganismi kuvataan monelta ette se on välttämätön osa arkipäivästä. Seuraus siitä ette korkeakoulutettuja roomalaisia syrjithään työmarkkinalla kerrothaan olevan syynä ambivalenshiin korkeamphaan koulutuksheen, koska työnsaanti on keskheistä. Sukupuolirollit jossaki perheissä sanothaan vaikuttaa siihen jos jatkaa korkeamphaan koulutuksheen. Nuoret kuuluttavat kattavampia ja enemmän käytänölistä ja ekonomista kuvvaavia opinto ja virkaopastusta, sekä erikoista informasjuunia distansikoulutuksesta niile roomalaisile jotka kattovat korkeakoulun erittäin suurena askelheena.

Saamelaiset nuoret kuvvaavat Sápmi, saamelaisuus ja poronhoitoa keskheisenä

Saamelaiset nuoret kuvvaavat kompleksin suhteen Sápmiin ja poronhoijon kulttuuria kantavaa merkitystä suhteessa korkeaman koulutuksen kans. Sápmi kuvataan kiistanalhaisena alueena. Siirtyä muuhun paikkakunthaan opiskelemhaan saattaa siksi koeta ette hyläthään Sápmiin ja saamelaisen ryhmän, olletikki jos ei mene olla matkassa poronhoijossa tietyilä symbolisesti ja käytänölistesti tärkeinä aikakausina. Distansikoulutusta kerrothaan tärkeänä ratkasta tämän, ja ette saamelaiset Sápmissa ja sen ulkopuolela saattavat vaikuttaa kielen elvyttämisheen. Toivothaan tietoja distansikoulutuksesta ja rytiinistä ette opiskella korkeakoulussa ja samala osalistua poronhoitohon.

Ruottinsuomalaiset nuoret kuvvaavat Suomea ja suomea keskheisenä

Ruottinsuomalaiset nuoret kuvvaavat Suomalaisen koulun ja korkeakoulun Ruottin esikuvaks. Het kysyvät ette tietoja Suomesta, monista näkökulmista, inttekreerathan enemmän Ruottin korkeakoulu opetukshiin ylheisesti, ja suomen kielen kursia jotka lissäävät heän vetovoimaa Ruottin työmarkkinalla.

Tornionlaaksolaiset nuoret kuvvaavat perintheitä ja sosiaalisen taustan keskheisenä

Olla tornionlaaksolainen kuvathan ette se on lujasti liitetty Tornionlaaksoon ja meänkielheen, mutta Tornionlaaksoa ei kattota uhattuna jos tornionlaaksolaisia siirtyy opiskelemaan. Mielumin kuvathan sosiaalinen tausta sekä Tornionlaakson perintheitä, kuin ette alkaa töihin varhain ja olla tuottava kansalainen. Sekä jossain määrin sukupuolirollista. Net variaabelit saattavat vaikuttaa korkeaman opinon asentheishiin. Distansikoulutus kerrothan keinona tornionlaaksolaisile, olletikki niile jokka on koista missä ei ole koulutustapoja, ette vaarattomasti lähestyä korkeampaa koulutusta.

UHR kehottaa Ruottin yliopistoja ja korkeakouluja ette pittää vähemistöpuoliittisen strategian ja jättävät esityksiä mitä sellainen voipi sisältää;

- Rytiiniä ette kansaiset vähemistöopiskelijat saattavat kombineerata opintoja ja kulttuuria
- Tietoja kansalisista vähemistöistä kun vierailthan peruskoulussa ja jymnaasiassa.
- Erikoisia toimintoja kansalisile vähemistöile peruskoulussa ja jymnaasiassa.
- Opintotietoja, sekä erikoista informasjuunia, kansalilisila vähemistökielilä
- Oikeusantava korkeakoulun petagookinen koulutus kansalisista vähemistöistä
- Tietoja maholisuuesta ette perustaa aatheelisia opintoyhityksiä
- Kansalisitten vähemistöitten omasta ryhmästä kummia uusile opiskelijoile
- Aktiivinen tukeva kannanotto kansalisitten vähemistöitten syrjintää vasthaan
- Vähemistöpuoliitiikan luovaa ajattelua omasta opintojen tarjonnan rolista

Utbildning, utbyte och utveckling – för alla som vill vidare

Universitets- och högskolerådet, UHR, är en statlig myndighet med ett brett uppdrag inom utbildningsområdet. Vi finns i Stockholm och i Visby.

- Vi samordnar antagningen till högskolor och universitet.
- Vi erbjuder möjligheter till internationellt utbyte, kompetensutveckling och praktik utomlands för studenter och personal inom utbildningssektorn.
- Vi ger stöd och information till alla som vill läsa vidare på universitet eller högskola.
- Vi förvaltar och utvecklar IT-system på uppdrag av universitet och högskolor.
- Vi bedömer utländska utbildningar så att personer med en utländsk examen kan söka jobb eller söka en högre utbildning i Sverige.
- Vi arbetar för en breddad rekrytering till högskolan och för att motverka diskriminering inom högskolan.
- Vi ansvarar för högskoleprovet.

